

PIVOLKA

YIL 4 SAYI 18 07 - 09 / 2005

Editörden...

Zuhal Yeniçeri

zuyen@baskent.edu.tr

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

İnsan hayatının, deneyimler ya da bilgilerle aktarılamayacak kadar belirsiz olan tek aşaması ölüm, belki de bu gizemi nedeniyle tarih boyunca merak edilmiştir. Ölümün kaçınılmazlığı, hemen her yaşta insanların yüreğine korku salmış ve bu gerçekliğe pek çok cepheden savaş açılmasına neden olmuştur. Önüne engel konulamayan bu gerçeklik, ölümsüzlük isteğine her zaman galip gelmiştir ve sembolik olarak bu arzuya erişebilme çabası insan yaşamını etkilemiştir.

(devamı 2. sayfada)

"Eucalyptus"
Steven N. Meyers,

www.elyadal.org
www.pivolka.com

BU SAYIDA

- ψ *Yapay Zeka Teknikleri ve Radyolojiye Uygulanması* - 3
- ψ *Wittgenstein Ölçeğinde Bilginin Mahiyeti ve İletişim Anlamlılığının Araştırılması* - 8
- ψ *Pornografinin Sosyal Psikolojik Boyutları* - 17

PIVOLKA Yayın Kurulu

Zuhal Yeniçeri (Ed.)
Doğan Kökdemir
Okan Cem Çırakoğlu
Kürşad Demirutku
H. Kemal İltter
Mehmet Çakar
Güler Işın
Başak Karagöz
Bahar Muratoğlu
Nejat Can Okay

Elbet bir gün hayatlarının sona ereceğini bilseler de, dünya dönmeye devam ettiği sürece isimlerinin her zaman yankılanması isteği, insanların ölümsüzlüğe olan susuzluklarını gidermelerinde bir çıkış kapısı olmuştur. Öte yandan, bu arzuya ulaşmak için ölümlle tanışmanın dayanılmazlığı ise, insanların korkuyla kol kola yürümelerine neden olmuştur.

Tarihteki pek çok olay, kahramanlarına ölümsüzlük bahşetmiştir. Truva Savaşı'nın ünlü komutanı Achilles gibi... Bu güdü, ayrıca, dünyaya ve insanlığa birçok sanat eseri miras bırakmıştır. Ölümsüz eserlerin yaratıcısı Mimar Sinan gibi... Çocuk sahibi olmak, belki de insanların isimlerini sürdürmesi nedeniyle daha da anlam kazanmıştır...

Ölümsüzlük kapısından geçebilmenin bir yolu da bilimdir. Yaşamı ve insanı anlama uğrunda

bilimi kendilerine meşale yapmış bilim insanları, yüzyıllar sonra bile kendilerinden söz ettirmeyi başarmışlardır. Temel fizik paradigmalarını kökünden değiştiren Albert Einstein, çalıştığı radyoaktivite konusu ölümüne neden olan Marie Curie, ampülü icat eden Thomas Edison, ilk psikoloji laboratuvarını kuran Wilhelm Wundt, Türkiye'de ve dünyada matematiğin bilinen isimlerinden olan Cahit Arf ve daha pek çokları bizlerin ve bizden sonra daha nice nesillerin dilinden düşmeyecek ölümsüzlüktür.

Öncelikle bu sayıda yer alan yazıların ortaya çıkmasında rol oynayan tüm bilim insanlarına ve daha sonra da yazıları kaleme alan değerli yazarlarımıza teşekkür ederim.

Ölümsüzlüğe atılan tüm adımların sonsuzluğa ulaşması dileğiyle...

"Plumeria"
Steven N. Meyers,

Yapay Zeka Teknikleri ve Radyolojiye Uygulanması

Selami Serhatlıoğlu¹, Ahmet Tefik Ozan², Fırat Hardalaç³

¹sserhatlioglu@firat.edu.tr, ²atozan@firat.edu.tr, ³firat@gazi.edu.tr
Firat Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Firat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Yapay zeka insanlar tarafından yapıldığında zeka olarak adlandırılan akıllı davranışların cihazlar tarafından yapılmasıdır. Çoğunlukla insanın düşünme yeteneğini ve beynin çalışma özelliğini modellemeye çalışan yöntemlerden oluşur. Yapay zekanın amacı insanın zekasını bilgisayar aracılığı ile taklit etmek ve bu anlamda belli bir ölçüde bilgisayarlara öğrenme yeteneği kazandırabilmektir. Bilim adamları yıllardır yaptıkları çalışmalarla hayatımızı daha kolay hale getirmek için programlar geliştirmektedirler. Yapay zeka sistemleri bu programlara iyi bir örnektir (1).

Yapay zeka yöntemlerinin başlıcaları; uzman sistemler, bulanık mantık, yapay sinir ağları ve genetik algoritmalarından oluşur. Uzman sistemler kısaca bir kural tabanlı sistem olarak nitelendirilebilir. Burada kullanılan kurallar bir uzmanın görüşü veya deneyimine dayandırılarak oluşturulur. Oluşturulan bu kurallardan insanın neden-sonuç ilişkisine bağlı olarak bir karara varması gibi mantıksal işlemlerle bir çıkarım yapılır. Bulanık mantık ise bir kural tabanlı sistem olarak düşünülebilir. Fakat burada nitelendirmeler, uzman sistemlerden farklı olarak, insanların günlük hayatta yaptığı nitelendirmelerin büyük çoğunluğu gibi kesin değildir. Bulanık mantık bu şekilde kural tabanının günlük

hayatta kullanılan kesin olamayan hükümlerle oluşturulmasına imkan sağlar. Yapay sinir ağları adından da anlaşılacağı gibi beynin çok basit bir nöron modelinin benzetimidir.

Beynin öğrenme kapasitesi nöronlar ve bunların birbiri ile olan bağlantısına bağlıdır. Bu şekilde elde edilen yapay ağ ile öğrenme olayı modellenir. Günümüzde yapay zeka kontrol, tasarım, biomedikal ve tıp alanları başta olmak üzere araştırmacıların büyük ilgisini çekmektedir (2, 3).

Bu çalışmada yapay zeka teknikleri tanıtılarak bu tekniklerin radyolojide kullanımlarına ilişkin görüşler ortaya konulması amaçlandı.

Yapay zeka tekniklerine ilişkin ilk görüşler günümüzden yıllarca önce, 1965 yılında ortaya

atılmış, 1969 yılında bulanık küme teorisinin tıp alanında kullanılabilirliğinin açıklanması ile pek çok çalışma yapılmaya başlanmış, 1975 yılında kardiyovasküler sistemlerin klinik uygulamalarda kullanılması önerilmiş, 1980'de kardiyak fonksiyonlarının değerlendirilmesinde bulanık küme teorisinin kullanılması ile ilgili çalışmalar yapılmış, 1989'da EKG verilerinin sınıflandırılması ve tanısı konusunda ilk çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda elde edilen bilgiler, bulanık küme formuna getirilerek istatistiksel yaklaşımlarla sınıflandırılmıştır (4-7).

1990'lı yılların ortalarında kalp hastalıklarında bulanık küme ve hibrit sistemlerle tanısı ile ilgili çalışmalar yapılmış, 1994 yılında koroner arter hastalığı yapay sinirsel sistemle %89 doğruluk oranında sınıflandırılmış ve sonraki yıllarda da yapay zeka teknikleri ile çeşitli kalp hastalıklarında tanı koymada, büyük başarı kaydedilmiştir. 1996 yılında kalbin tomografik görüntüleri bulanık mantık ile %94 doğruluk oranında sınıflandırılmış, 1998 yılında koroner arter hastalıklarının bulanık mantıkla sınıflanması konusunda genetik bulanık kural tabanı kullanılarak % 96 oranında başarı elde edilmiştir (8-13).

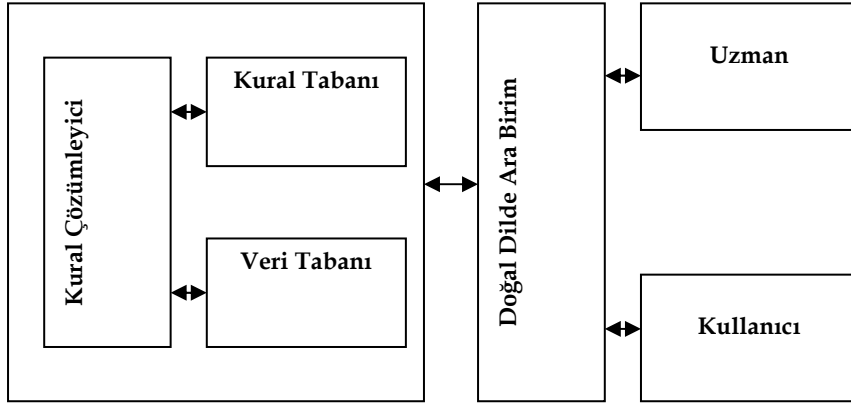
1999 yılında NEFCLASS sinirsel bulanık

mantık sistemi ile akciğer kanseri bulgularlarının sınıflandırılmasında % 95 oranında başarı sağlanmıştır (14).

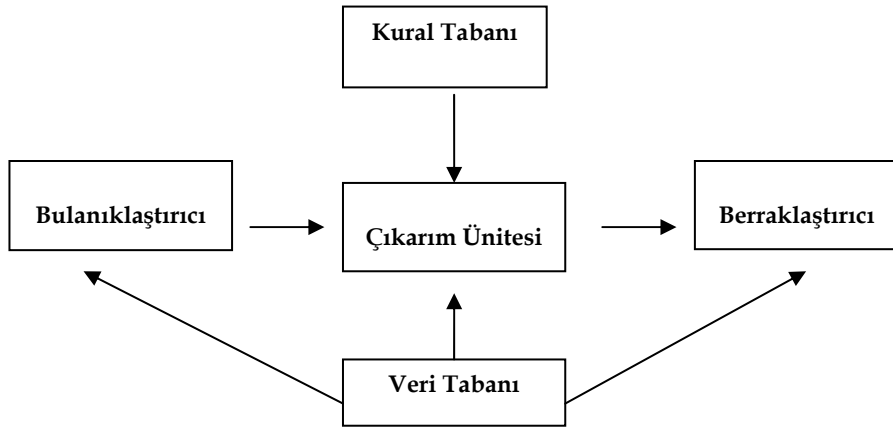
2002 ve 2004 yıllarında bulanık mantık ve genetik tabanlı bulanık sınıflayıcı ile kardiyak Doppler

işaretlerinin sınıflandırılması başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir (15, 16).

2005 yılında yapılan bir çalışmada Doppler sonogramlarından elde edilen parametrelerle sinir ağı eğitilmiş ve orta serebral arter darlığının dereceleri tahmin edilmeye çalışılmış, sistemin performansının veri boyutuna ve eğitim için seçilen parametrelere son derece bağımlı olduğu saptanmıştır (17).

Şekil 1. Bir Uzman Sisteminin Şematik Yapısı

Şekil 2. Bulanık Mantık Programının şematik yapısı

Yapay Zeka Teknikleri

1. Uzman Sistemler (Expert Systems)

Yapay zekanın en önemli uygulama alanlarından biri uzman sistemlerdir. Bu tip sistem belli bir alanda uzman olan kişilerin uzmanlıklarına dayanarak çözüm arar. Bunu bir tür bilgisayarda düzenlenmiş danışma sistemi olarak düşünebiliriz. Uzman sistemlerin oluşturulmasında, sırasıyla; tanımlama, kavramsallaştırma, formüle etme (yazılım), test etme ve değerlendirme aşamaları uygulanır. Tıp ve biomedikal en başta gelen uygulama alanlarıdır (18, 19).

Bir uzman sistem; kural tabanı, veri tabanı ve kural çözümleyici olmak üzere üç bölümden oluşur. Şekil 1'de, bir uzman sistemin şematik yapısı görülmektedir.

2. Bulanık Mantık (Fuzzy Logic)

Bulanık mantık programının dayandığı temel nokta; uzman bir sistem operatörünün bilgi, deneyim, sezgi ve kontrol sonuçlarını bilgi tabanı olarak oluşturmaktır. İşlemler bilgi ve deneyime dayanan kurallarla gerçekleştirilir. Bulanık mantıkta deneyimler etkin bir şekilde kullanılır. Bilgisayar tabanlı uygulamalarında kural tabanı, veri tabanı, bulanıklaştırıcı, çıkarım ve berraklaştırıcı yazılımlar kullanılarak işlem gerçekleştirilir. Şekil 2'de bir bulanık mantık programının şematik yapısı görülmektedir.

Bulanık mantık, insan düşüncesinin esnek ve değişken yapısını dikkate alan bir algoritmadır. Bilgiler arasında sebep-sonuç ilişkisi kurarak doğru ve mantıksal bir sonuç üretir. Bu işlemin yapılabilmesi için ilk olarak verilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu veriler belirli sınırlar içerisinde gruplandırılarak bulanık kümeler haline getirilir, tüm olası durumlar dikkate alınarak kural tabanı oluşturulur. Bu kurallar bir kontrol algoritması ile değerlendirilerek çıkış bilgisi elde edilir (20).

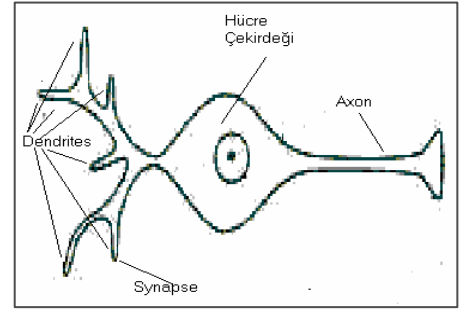
Bulanık mantık teorisi bugüne kadar kalite kontrol, ürün planlanması, taşıma, ulaşım, network, oyunlar kuramı, bankacılık, finans, ziraat ve tıp gibi birçok bilim dalında başarı ile uygulanmıştır (21).

3. Yapay Sinir Ağları (Artificial Intelligence Networks)

Yapay sinir ağları örneklerle ilgili bilgiler toplamakta, genellemeler yapmakta ve daha sonra hiç görmediği örnekler ile karışılışınca öğrendiği bilgileri kullanarak o örnekler hakkında

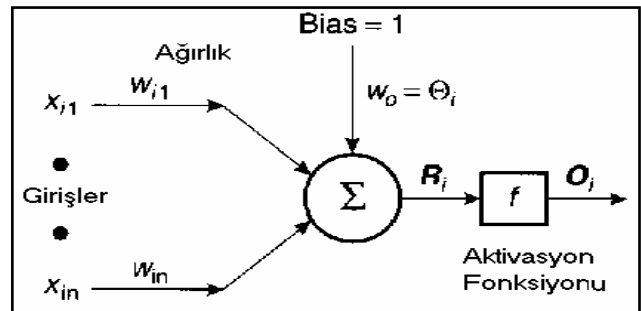
karar verebilmektedir. Yapay sinir ağları bu öğrenebilme ve genelleme özellikleri nedeniyle günümüzde birçok bilim alanında geniş uygulama olanağı bulmakta ve karmaşık problemleri başarı ile çözebilme yeteneğini ortaya koymaktadır (3).

Sinir ağları insan beyindeki nöronlara benzer olarak bir araya getirilen yapay nöronların değişik

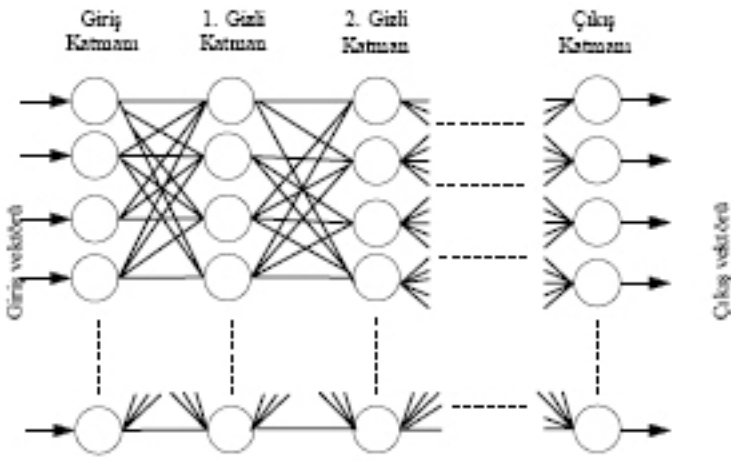
Şekil 3a. Biyolojik bir nöronun şematik yapısı

bağlantı geometrisi ile birbirlerine bağlanması sonucu oluşan sistemlerdir. Şekil 3a,b' de doğal bir nöronun ve yapay bir sinir ağının şematik yapısı görülmektedir.

Şekil 3b. Bir yapay nöronun şematik yapısı

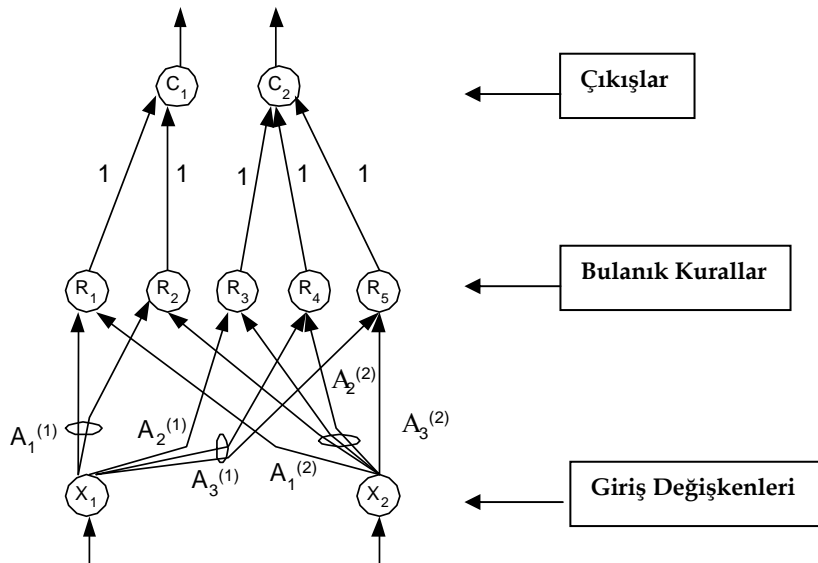
Sinir ağları paralel hesaplama tekniğini kullanan bir metottur. Programlama yerine doğrudan mevcut örnekler üzerinden eğitilerek işlem yapılır. Bağımsız değişkenler (giriş) ile bu değişkenlere ilişkin bağımlı değişkenler (çıkış) arasındaki matematiksel ilişki "öğrenen" sistemlerdir. Şekil 4'de ileri beslemeli yapay sinir ağları şematik yapısı görülmektedir.

Şekil 4. İleri beslemeli giriş, gizli ve çıkış katmanlarından oluşan sinir ağı mimarisi

Bu çalışmalarda kullanılan ileri beslemeli ağ mimarisinde nöronlar katmanlar halinde yerleştirilir. İleri beslemeli sinir ağı en az üç katmandan oluşur. Bu katmanlı yapısından dolayı çok katmanlı algılayıcı (multilayer perceptron) olarak da isimlendirilmektedir. İleri beslemeli sinir ağları geniş bir uygulama alanına sahiptir. Radyolojik bulguların değerlendirilmesinde kendisini kanıtlamış olan ileri beslemeli sinir ağları transcranial Doppler parametrelerinin sınıflandırılmasında da kullanılmıştır (22, 23).

Hastalıklarda tanıya varma işlemi yapay zeka ile bir "şekil tanıma" görevi gibi ele alınabilir. Sinir ağları son 20 yıldır şekil tanıma problemleri için bir hesaplama aracı olarak birçok biçim ve öğrenme algoritması ile akademik araştırmalarda, endüstride ve tıbbi uygulamalarda kullanılmaktadır. Literatürde sinir ağlarının kalp yetmezliği, miyokard enfarktüsü ve anjina pectoris tanısında birçok klinik uygulamaları ve başarılı sonuçları bildirilmiştir (24-29).

Şekil 5. NEFCLASS modelin yapısı [R kuralları, A(X) ağırlıkları (W) ifade etmektedir]

4. Sinirsel Bulanık Sistemler ve NEFCLASS Modelin Yapısı

Sinirsel bulanık sistemler sinir ağları ile bulanık sistemlerin birleşimidir. Bu iki model ilk etapta kendi arasında bağımsız bir alana sahiptir. Ancak ikisinin birleşimi çoğu problemin çözümü için yarar sağlamaktadır.

Bir sinirsel bulanık sistem olan NEFCLASS, veriden bulanık sistem oluşturan dilsel bir yaklaşım metodu olup, yerel parametre değişimleri sezgisel (heuristic) veri sürme algoritması ile hesaplanır. NEFCLASS modelinin ana amacı okunabilir bir sınıflayıcı oluşturmak ve kabul edilebilir bir doğruluğu yakalamaktır (30).

NEFCLASS sinirsel bulanık sistem; özel üç katmanlı ileri beslemeli bir sinir ağı gibi ilk katman giriş değişkenlerini, gizli katman bulanık kurallarını, üçüncü katman ise çıkış değişkenlerini ifade eder ve her biri için bir ünite vardır. Şekil 5'de NEFCLASS modelin yapısı görülmektedir.

NEFCLASS ve sinir ağlarının literatürdeki örnek uygulamalarında Doppler hız parametrelerinin beyin arterlerindeki darlık derecelerini belirleyebileceği bildirilmektedir. Pratik uygulamalarda ultrasonografik Doppler bulguları tanıda yeterli görülmediği olgular, daha invaziv bir yöntem olan anjiyografiye tabi tutulmaktadır. Doppler parametrelerinin yapay zeka teknikleri ile gerçek zamanlı olarak yorumlanması klinik çalışmalarda transcranial Doppler tekniğini daha etkin kılacaktır. Bildirilen bu çalışmalarda transcranial Doppler parametreleri istatistiksel metoda dayalı bir yapay zeka yöntemi olan sinir ağı modeline uygulanarak sınıflandırılmasında başarılı olunmuştur (31-34).

Sinir ağları insan beynindeki nöronlara benzer olarak birleştirilen yapay nöronların bağlantı geometrisi ile birbirleriyle ilişkilendirilmesi sonucu oluşan sistemlerdir. İleri beslemeli sinir ağları, geniş bir uygulama alanına sahiptir. İleri beslemeli sinir ağı, transcranial Doppler ve kardiyak Doppler işaretlerinin sınıflandırılmalarında başarılı bulunmuştur. Bu tip ağ yapısı tıp ve biomedikal dahil birçok alana başarı ile uygulanmaktadır. (35-48).

Doppler ultrasonografi bulguları bir çalışmada ileri beslemeli geri yayımlı sinir ağı mimarisi ile, bir başka benzer çalışmada ise diğer bir yapay zeka yöntemi olan genetik algoritma sistemi kullanılarak başarılı bir şekilde sınıflandırılmıştır (49, 50).

5. Çok Katmanlı Algılayıcılar ve Öğrenme Algoritmaları

Çok katmanlı algılayıcı modeli bir giriş, bir veya daha fazla ara ve bir de çıkış katmanından oluşur. Bir katmandaki işlem elemanları bir üst katmandaki işlem elemanlarına bağlıdır. Birçok öğretim algoritmasının bu ağı eğitmede kullanılabilir olması bu modelin yaygın kullanımının nedenidir.

Çok katmanlı algılayıcı ağlarında örnekler "giriş katmanı"na uygulanır, "ara katmanlar" da işlenir ve "çıkış katmanı"ndan da çıkışlar elde edilir. Kullanılan eğitim algoritmasına göre ağın çıkışı ile arzu edilen çıkış arasındaki "hata" tekrar geriye doğru yayılarak minimuma düşünceye kadar ağırlıkları değiştirilir.

Anlaşılması kolay ve matematiksel olarak ispatlanabilir olmasından dolayı en çok tercih edilen öğretim algoritmasıdır. Bu algoritma hataları geriye doğru çıkıştan girişe azaltmaya çalışmasından dolayı geri yayılım ismini almıştır. Tipik çok katlı geri yayılım ağı, daima; bir giriş tabakası, bir çıkış tabakası ve en az bir gizli tabakaya sahiptir. Sinir ağı yapısının bulguları, daha başarılı bir şekilde sınıflandırılabilmesi için "Genetik Algoritma ve Sinir Ağı" yöntemi geliştirilmiş ve tıp dahil birçok alanda başarılı bir şekilde uygulanmıştır (51).

6. Genetik Algoritma (Genetic Algorithm)

Genetik algoritma konusunda ilk çalışmalarda canlılarda yaşanan genetik sürecin bilgisayar ortamında gerçekleştirilmesi düşünülmüştür (52, 53).

Genetik algoritma parametre kümelerini kodlayarak çalışır. Genetik algoritma amaç fonksiyonu bilgisini kullanır. Genetik algoritma, doğal genetik ve doğal seçim mekaniğine dayanan olasılıksal bir arama metodudur. Doğada iyi olanın hayatta kalması prensibine dayanır. Sezgisel bir metot olan genetik algoritma, geleneksel çözüm teknikleri ile çözülemeyen veya çözümü zor olan problemlere başarı ile uygulanmıştır (54-56).

Yapay zeka yöntemlerinin klinik uygulamalarda ortaya koyduğu başarılı sonuçlar, radyolojik görüntülerinin yorumlamalarına katkı sağlayacak ve radyologlara bu konuda da yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak yapay zeka yöntemleri ile yapılan bu çalışmalarla, tanıya varmada gerçek zamanlı olarak uygulanabilir olmasının yanında radyolojik incelemelerde elde edilen bulgulara ait parametrelerin hızlı ve kesin bir şekilde değerlendirilebileceği görülmektedir.

Kaynaklar

1. Moe MC, Westerlund U, Varghese M, Berg-Johnsen J, Svensson M, Langmoen IA. Development of neuronal networks from single stem cells harvested from the adult human brain. *Neurosurgery* 2005;56(6):1182-90.

2. Baxt WG. Application of artificial neural networks to clinical medicine. *Lancet* 1995;346:1135-8.
3. Ergezer H, Dikmen M, Özdemir E. Yapay sinir ağları ve tanıma sistemleri. *PIVOLKA* 2003;2(6):14-17.
4. Zadeh, LA. Biological application of the theory of fuzzy sets and systems on Biocybernetics of the Central Nervous System, *Proc Int Sym* 1969;199-212.
5. Mobley BA, Schechter E, Moore WE, McKee PA, Eichner JE. Neural network predictions of significant coronary artery stenosis in men. *Artif Intell Med* 2005;34(2):151-61.
6. Rafiee A, Moradi MH, Farzaneh MR. Novel genetic-neuro-fuzzy filter for speckle reduction from sonography images. *J Digit Imaging* 2004;17(4):292-300.
7. Kalmanson D, Stegall HF. Cardiovascular investigations and fuzzy set theory. *American Journal of Cardiology* 1975 35:80-84.
8. Guo Z, Durand LG, Allard L, Cloutier G, Lee HC, Langlois YE. Cardiac Doppler blood flow signal analysis. Part II: The timefrequency distribution by using autoregressive modeling. *Med Biol Eng Comput* 1993;31:242-248.
9. Degani R, Bortolan G. Fuzzy decision-making in electrocardiography. *Artificial Intelligence in Medicine* 1898;87-91.
10. Kere EE. Outline of an expert system for ECG diagnosis using fuzzy sets. *Artificial Intelligence in Medicine* 1989;3:139-144.
11. Hudson DL, Cohen, ME, Deedwania PC. A hybrid system for diagnosis and treatment of heart disease. *Medicine Biology Society* 1994;1368-1369.
12. Baxt WG. Use of an artificial neural network for data analysis in clinical decision making: The diagnosis of acute coronary occlusion. *Neural Computation* 1990;2,480-489.
11. Akay YM, Akay M, Welkowitz W, Kostis J. Noninvasive detection of coronary artery disease. *Eng in Medicine and Biology Mag* 1994;9(5):761-764.
12. Cios KJ, Goodenday LS, Shah KK, Serpen G. A novel algorithm for classification of SPECT images of a human heart. *Proc. 9th IEEE Symp. on computer-based medical systems, IEEE Comput. Soc. Press, Los Alamitos* 1996;1-5.
13. Jain R, Mazumdar J, Moran W. Application of fuzzy classifier system to coronary artery disease and breast cancer. *Australasian Physical Engineering Sciences in Medicine* 1998;21(3):141-147.
14. Nauck D, Kruse R. Obtaining interpretable fuzzy classification rules from medical data. *Artificial Intelligence in Medicine* 1999;16:149-169.
15. Güler İ, Hardalaç F, Barışçı, N. Application of FFT analyzed Cardiac Doppler Signals To Fuzzy Algorithm. *Computers in Biology and Medicine* 2002;32:435-444.
16. Güler İ, Hardalaç F, Ergu, U, Barışçı N. Classification of Aorta Doppler signals using variable coded-hierarchical genetic fuzzy system. *Expert Systems with Applications* 2004;26:321-333.
17. Uçman E. Transcranial Doppler İşaretlerinin Yapay Zeka Ortamında Sınıflandırılması. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi* 2005;69.
18. Leung SC, Fulcher J. Classification of user expertise level by neural networks. *Int J Neural Syst* 1997;8(2):155-71.
19. Heiss JE, Held CM, Estevez PA, Perez CA, Holzmann CA, Perez JP. Classification of sleep stages in infants: a neuro fuzzy approach. *Eng Med Biol Mag* 2002;21(5):147-51.
20. Atacak İ. Genel Amaçlı Bir Bulanık Mantık Denetleyicinin Tasarımı. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi* 1998;71.
21. Nauck D, Klawonn F, Kruse R. Foundations of neuro-fuzzy systems. *Wiley Chichester* 1997;187-221.
22. Williams R, *Neural Network Learning and Application*. Addison-Wesley 1989; 1-212.
23. Ergün U, Hardalaç F, Güler İ. Geri yayılım sinir ağlarını kullanarak transcranial Doppler işaretlerinin sınıflandırılması. *Biyomedikal Mühendisliği Ulusal Toplantısı Biyomut* 2002;111-114.
24. Basheer IA, Hajmeer M. Artificial neural networks: Fundamentals, computing, design, and application. *Journal of Microbiological Methods* 2000;43:3-31.
25. Baxt WG. Use of an artificial neural network for data analysis in clinical decision making: The diagnosis of acute coronary occlusion. *Neural Computation* 1990;2,480-489.

26. Baxt WG. Use of an artificial neural network for the diagnosis of myocardial infarction. *Ann Intern Med* 1991; 1;115(11):843-8.
27. Baxt WG. A neural network trained to identify the presence of myocardial infarction bases some decisions on clinical associations that differ from accepted clinical teaching. *Med Decis Making* 1994;14(3):217-22.
28. Baxt WG, Shofer FS, Sites FD, Hollander JE. A neural computational aid to the diagnosis of acute myocardial infarction. *Ann Emerg Med* 2002;39(4):366-73.
29. Hollander JE, Sease KL, Sparano DM, Sites FD, Shofer FS, Baxt WG. Effects of neural network feedback to physicians on admit/discharge decision for emergency department patients with chest pain. *Ann Emerg Med* 2004;44(3):199-205.
30. Nauck D, Kruse R. NEFCLASS-X: A soft computing tool to build readable fuzzy classifiers. *BT Technology Journal* 1998;6(3):180-190.
31. Kaps M, Damian MS, Teschendorf U, Dorndorf W. Transcranial Doppler ultrasound findings in middle cerebral artery occlusion. *Stroke* 1990;21: 532-537.
32. Demchuk AM, Christo I, Wein T, Felberg RA, Malkoff M, Grotta JC, Alexandrov AV. Specific transcranial Doppler flow findings related to the presence and site of arterial occlusion. *Stroke* 2000;31: 140-146.
33. Lupetin AR, Davis DA, Beckman I, Dash N. Transcranial Doppler sonography part 1. principles technique and normal appearances. *Radiographics* 1995;15: 179-191.
34. Bishop CCR, Powell S, Rutt D, Browse NL. Transcranial Doppler measurement of middle cerebral artery blood flow velocity: a validation study. *Stroke* 1986;17:913-915.
35. Haykin S. *Neural Networks: A Comprehensive Foundation*. Macmillan College Publishing Company 1994;1-60.
36. Basheer IA, Hajmeer M. Artificial neural networks: fundamentals, computing, design, and application. *Journal of Microbiological Methods* 2000;43:3-31.
37. Tafeit E, Reibnegger G. Artificial neural networks in laboratory medicine and medical outcome prediction. *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine* 1999;37(9):845-853.
38. Lim CP, Harrison RF, Kennedy RL. Application of autonomous neural network systems to medical pattern classification tasks. *Artificial Intelligence in Medicine* 1997;11:215-239.
39. Baxt WG. Use of an artificial neural network for data analysis in clinical decision making: the diagnosis of acute coronary occlusion. *Neural Computation* 1990;2:480-489.
40. Allen J, Murray A. Development of a neural network screening aid for diagnosing lower limb peripheral vascular disease from photoelectric plethysnography pulse waveforms. *Physiological Measurement* 1993;14:13-22.
41. Allen J, Murray A. Prospective assessment of an artificial neural network for the detection of peripheral vascular disease from lower limb pulse waveforms. *Physiological Measurement* 1995; 16:39-42.
42. Ergün U, Hardalaç F, Güler İ. Geri yayılım sinir ağlarını kullanarak transcranial Doppler işaretlerinin sınıflandırılması. *Biyomedikal Mühendisliği Ulusal Toplantısı Biyomut* 2002;111-114.
43. Barışçı N, Ergün U, İlkey E, Serhatlıoğlu S, Hardalaç F, Güler İ. Classification of mitral insufficiency and stenosis using MLP neural network and neuro - fuzzy system", *Journal of Medical Systems* 2004;28(5) 423-436.
44. Akay M. Non-invasive diagnosis of coronary artery disease using a neural network algorithm. *Biological Cybernetics* 1992;67:361-367.
45. Mobley BA, Schechter E, Moore WE, McKee PA, Eichner JE. Predictions of coronary artery stenosis by artificial neural network. *Artificial Intelligence in Medicine* 2000;18: 187-203.
46. Ergün U, Serhatlıoğlu S, Hardalaç F, Güler I. Classification of carotid artery stenosis of the patients with diabetes by neural network and logistic regression. *Computers in Biology and Medicine* 2004;34:389-405.
47. Wright IA, Gough NAJ. Artificial neural network analysis of common femoral artery Doppler shift signals: Classification of proximal disease. *Ultrasound in Medical Biology* 1999;24(5):735-743.
48. Baxt WG. Application of artificial neural networks to clinical medicine. *Lancet* 1995;346:1135-1138.
49. Ergün U, Serhatlıoğlu S, Hardalaç F, Güler I. Classification of carotid artery stenosis of the patients with diabetes by neural network and logistic regression. *Computers in Biology and Medicine* 2004;34:389-405.
50. Güler I, Hardalaç F, Ergün U, Barışçı N. Classification of aorta Doppler signals using variable coded-hierarchical genetic fuzzy system. *Expert Systems with Applications* 2004;26:321-333.
51. Heckerling PS, Gerber BS, Tape TG, Wigton RS. Selection of predictor variables for pneumonia using neural networks and genetic algorithms. *Methods Inf Med* 2005;44(1):89-97.
52. Gosling RG, King DH. Arterial assessment by Doppler shift ultrasound. *Proceeding of the Royal Society of Medicine* 1974;67:447-449.
53. Goldberg DE, Samanti MP. Engineering optimization via genetic algorithm. *Proceedings of the Ninth Conference on Electronic Computation* 1986;471-482.
54. Goldberg DE. *Genetic Algorithms in Search, Optimization Machine Learning*. Addison-Wesley 1989;1-411.
55. Booker LB, Goldberg DE, Holland JH. Classifier systems and genetic algorithms. *Artificial Intelligence* 1989;40:235-282.
56. Rafiee A, Moradi MH, Farzaneh MR. Novel genetic-neuro-fuzzy filter for speckle reduction from sonography images. *J Digit Imaging* 2004;17(4):292-300.

Wittgenstein Ölçeğinde Bilginin Mahiyeti ve İletişim Anlamlılığının Araştırılması

Gökhan Yörük

goyoruk@yahoo.com

Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

“İnsan konuşan ve düşünen bir hayvandır”. Aristo’dan beri “zoon ekon lekton” şeklinde ifade edile gelen bu hüküm, Yunan’dan Doğu felsefe dünyasına “insan hayvan-ı natiktir” şeklinde tercüme edilmişti. İnsandaki nutkiyet, diğer bir deyişle konuşma yeteneği onun diğer varlıklardan ayrılmasına sebep oldu. Konuşma dahili ve harici konuşma olarak ikiye ayrılıyor, birincisine düşünme, ikincisine ise konuşma (iletişim yetisi) deniliyordu. Bu iki yeti insanda birleşerek çoğu zaman birbirlerini destekler nitelikte, fakat kimi zaman da birbirlerinin yerine geçecek nitelikte özellik gösterdi.

Felsefe üreten birçok büyük düşünür bu iki yetinin birbiri ile olan münasebetini analiz etmek üzerine yoğunlaştı. Dilin gerçeklikle olan ilişkisi, bunun düşünceye olan etkisi problemi, Wittgenstein’a gelene kadar birçok defa tartışıldı. Düşünürler düşünceyi dilin içinde gömülü buldular. Esas yapısı itibariyle bir göstergeler sisteminden ibaret olan dil, bir felsefeci olan Wittgenstein’ın da konusu oldu.

Ludwig Wittgenstein felsefeyi bir meslek olarak görmekten çok bir yaşam tarzı olarak gördü. Hayatı içerisinde düşünmek bir tercih olmaktan ziyade bir zaruret olarak ortaya çıktı. Bunu bize açık bir şekilde gösterecek olan Wittgenstein’a dair Michael Wolff tarafından aktarılan bir hatıradır: Ahlak Bilim Kulübü’nün olağan toplantılarından birinden sonra Michael Wolff’la birlikte eve dönerken, iki ABD kamyonu Wolff’un paltosunun eteklerini uçuşturacak kadar yakınlarından geçer. “Bu kamyonlarda çok hızlı gidiyor” diye homurdanan Wolff’un söylediğini biraz önceki felsefi toplantıya dair bir eğretileme sanan ve bu toplantıdaki meselelere dalan Wittgenstein, kıl payı atlattıkları kazayı fark etmemiştir bile. Wolff’un söylediğine, “Bunun konumuzla ne ilgisi var, anlayamadım” diye karşılık verir (Edmonds ve Eidinow, 2004). Felsefi acıları onu cepheye, dağ köylerinde öğretmenliğe, İkinci Dünya Savaşı sırasında hastane hademeliğine kadar sürükledi. Metafizik sorunlarını fizik alanında kendini meşgul ederek çözmeye çalıştı.

Wittgenstein’ın tamamıyla felsefenin bizzat kendisini ve kavramsal sınırlarını dil felsefesi olarak gören yaklaşımı, filozofa zamanla hem kültürel bir hoşgörü kazandırmış hem de iletişimin sınırlarını çizmesine yardımcı olmuştur. Başlangıçta dili metafizik imgelerden ayıklamanın yolunu ararken, daha sonra bu ameliyenin çok parlak, kayganlaştırılmış ancak üzerinde yürünemeyen (kullanışsız) bir zemine yol açacağını ön görmüş.

Felsefi monizmden, pluralizme geçiş yapmıştır. Bu özelliği ile Wittgenstein kendisinden sonraki felsefi çoğulculuğun ilk habercilerinden biri olmuştur.

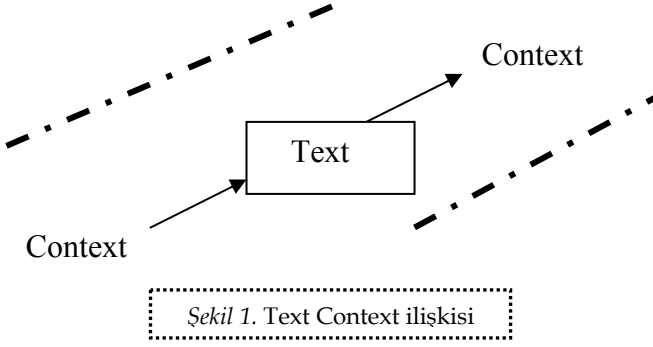
Günümüzde iletişim imkanlarının yüksek kullanım olanaklarını sunduğu, bütün iletişimimizin temeli olan dilsel iletişimi birçok farklı unsurla destekleyebildiğimiz açık bir gerçektir. Ne var ki bu bizim birbirimizi daha iyi anlamamızı sağladı mı? Wittgenstein ve sonrasında kökleşen pluralist anlayış, günlük iletişim kanallarını birbirimizi anlayamamak hususunda körleştirmeye mi yaradı? Anlamın çoğulculuğundan bahsediyorsak, globalliğinden nasıl bahsedebiliriz? Bu ikisi birbirini reddetmez mi? Bütün bu medya ve iletişim araçları birbirimizi daha iyi anlamamıza imkan sağlamıyorsa, ne işe yarıyor? İletişimine katkıda bulunduğumuz ‘şeyler’ bizim için kendine has karakter ve önemini koruyabiliyor mu? Birbirimizi anlamıyorsa ilettığımız, alıp verdiğimiz nedir? Bu soruların ortaya çıkması kadar, belirli bir raya oturtulması ve en azından tasvir düzeyinde aydınlatılması için Wittgenstein önemli bir filozof olabilir. Bu soruların her biri sadece Wittgenstein ölçeğinde tartışılacak olsa bile son derece geniş değerlendirmelere zemin sağlar. Bu yüzden birden fazla çalışmanın sınırlarını kapsayacak derinlik ve genişliktedir.

Bu noktada Wittgenstein’ın özel karakterini vurgulamak yerinde olur. Wittgenstein batı düşünce dünyasının zihinsel anlamda, döneme özgü katı keskin tavrını bünyesinde barındırarak, felsefi hayatına başladı. Analitik felsefenin dilsel ifadeleri kesin ve tanımlı yapılarla indirgemeye çalışan çabası Wittgenstein’da çok üst düzeye çıktı. Ancak, ikinci Wittgenstein döneminde bu görüşler, onun kendi şahsında yıkıldı. Bahsedilen bu husus, Wittgenstein üzerinden batının kavramsal seyrini izleyebileceğimiz önemli bir çerçeve sağlar. Bu avantaj Wittgenstein’ı bilgi kavramı açısından incelememizde önemli etki sahibi olmuştur. Çünkü Wittgenstein, batıda bilgiye bakışın bütün zaafalarını ve üstünlüklerini temsil yeteneğine sahiptir. Öte yanda Wittgenstein’ın felsefi yaklaşımı biraz önce elemanlarını belli ölçüde saydığımız problematiğin, en azından bir kısmına farklı bir yaklaşım sergilememize imkan vermektedir.

Belirtmeliyiz ki problemimiz her şeyden önce bir anlamlandırma problemidir. Bunun için bağımsız bir anlam tahdidi yapmamız zorunludur. Anlamı iki unsura ayırarak tanımlamak gerekirse; bir mesajı anlamak, bir dili ve dille ifade edilmiş bir mesajı anlamak demektir. Burada dilden kasıt bir göstergeler sistemidir. Dili kavramak (text) anlamı

kavramak açısından gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Diğer bir unsur olan bağlamın (context) bilinmesi de zorunludur. Çünkü her dilsel ifade, bu gösterge sistemi olarak da tanımlanabilir, bir bağlam içerisinde anlam kazanır (Cüendioğlu, b.t). O halde anlamın ortaya çıkışı en az anlamı oluşturan göstergesel yapılar kadar, anlamın ortaya çıktığı zeminlere de bağlıdır.

Bu aşamada bir göstergenin bizim açımızdan "anamlılığı" kavramını da açıklamamız yerinde olur. 'Anamlılık' kavramından kastımız, bir bilgi içeriği ile kurduğumuz öznel anlamlandırma ilişkisini ifade etmektedir. "Bizim için 'anamlı' bir ses", "anamlı bir davranış" deriz ve aynı yargı türünü toplumsal boyutta da kullanırız. Bu, anlamın ortaya çıktığı bağlamla çok yakından ilgilidir. Tecrübelerimizin, yaşantılarımızın bir şeyi "anamlı" bulmamızda katkısı vardır. Bizim Wittgenstein bağlamında incelemeye gayret edeceğimiz husus; bu "anamlılık" yapılarının, zihinsel hayatımız içerisinde nasıl bir yere sahip olduğu ve günümüze gelirken yaşadıkları transformasyondur. Bu noktada Wittgenstein'in felsefi yaklaşımını, günümüzde bu anlamlılık yapılarının yeniden üretilmesi ile ilgili olarak değerlendirebiliriz.

Hiç kuşkusuz filozofun düşüncelerinin anlam kazanması öncelikle düşünsel olarak içine doğduğu entelektüel ortamın ve bu ortamda kendi tuttuğu yerin aydınlatılmasıyla gerçekleşecek. Bu ortama yaptığı katkı ve yaşadığı kopuş içerisinde ortaya çıkan görüşlerinin konumuz açısından ufuk açıcı yanları dikkate alınacaktır. Bir filozofun değerlendirilmesi ancak ardılarının ondan kendi içlerinde taşıdığı hissenin tanınması oranında mümkün olur. Bu aşamadan sonra bilme ve iletme imkanın günümüzde işgal ettiği yere geçilecek, anlamın ve 'anamlılık'ın uğradığı sapma ele alınacaktır. Günümüzde bilginin anlamı ele alınırken, bir yandan da kendiliğinden-yönlendirici bir vasıf kazanmasına dikkat çekilecektir. Son olarak yeniden Wittgenstein'a dönülerek günümüz ile irtibatlarının kurulmasına gayret gösterilecektir.

Söylemeye ve Düşünmeye Bir Sınır Çizmek

Wittgenstein doğduğunda, dünya siyasetinde ve ekonomisinde kaosun yavaş yavaş

ilerleyişini izlemek mümkündü. 1890-1914 arasında ülkelerin çıkarları uğruna bir veya birden çok ittifaka giriştiği gözlenebiliyordu. Devletlerarası ilişkiler tarihte daha önce benzeri görülmemiş bir gerginliğe doğru ilerlemekle beraber, Avrupa'nın hala tam anlamıyla dünyanın merkezi olduğu da açık bir gerçektir. Dünyanın herhangi bir köşesindeki konular Avrupa da karara bağlanıyordu. Buna rağmen gerçekte Avrupa'nın kendi içerisindeki çatışma da giderek sivrilmekteydi. Ne var ki bu durum henüz dünyaya Avrupa-merkezli bir bakış açısıyla bakmaktan hakkıyla şüphelenebilmemize imkan sağlayacak güçte değildi (Kennedy, 1991).

Wittgenstein ilk gençliğinde mühendislik eğitimi aldı. Yirmi yaşında havacılık eğitimi alabilmek için Manchester'e gitti. Bu onun matematikle olan ilişkisini güçlendirdi, mühendislikten giderek matematiğin temellerinin araştırılmasına yönelik zihinsel çabalara doğru kaydı. Tarihte yetişen en büyük mantıkçılardan biri olarak kabul edilen Gottlob Frege (1848- 1925) ona, Cambridge Trinity College'de Bertran Russell (1872- 1970) ile birlikte mantık ve matematik araştırmaları yapmasını önerdi (Greisch, 1999).

Russell analitik felsefenin kurucularından ve önemli temsilcilerindendir. Bu akımın temsilcileri olgulara ya da anlamlara uygun düşecek en iyi mantıksal formu bulmak için dilsel ifadeleri analiz etme işiyle uğraşmaktaydı. Mantıkçı pozitivistlerden, gelmiş geçmiş filozofların aslında gerçek problemlerle değil de, dille ve dilin yarattığı problemlerle boğuştuğu tezini miras olarak almıştır. Bu bakımdan felsefenin yaşadığı ve yaşattığı dilsel karmaşanın analize aşılabileceği ve analizin karmaşık problemlerin temelinde yatan basit sorunsalları meydana çıkardığı varsayımlarına dayanmaktadır (Cevizci, 2000).

Analitik felsefe, bizzat bir felsefi akım olmasına rağmen, felsefeyi bilimlerin üstünde hükümran bir konuma yerleştirmiyordu. Artık felsefe bilimlerin kraliçesi değil hizmetçisiydi. Matematiksel mantığın aşılması, mantığın matematikleştirilmesine doğru bir evrilme söz konusuydu. Metafizik dil çözümlenmeleri ile aşmaya çalışan bu akım Wittgenstein'in ilk düşünce verimlerini verdiği ortamı kaplıyordu. Genç felsefecinin bundan uzak kalması beklenemezdi. Leibnitz'den gelen "mantıksal doğruluklar her olabilir evrende geçerli olan doğru önermeleri oluştururlar" düşüncesi, Wittgenstein tarafından günlük dilin çözümlenmesine uygulandı (Akarsu, 1994).

Avrupa'nın bu felsefi akım ile son kez kendi doğrularında ısrarcı olduğu söylenebilir. Gottlob Frege'nin ideal bir dil arayışını başlatmasının yanı sıra Russell ile Whitehead 20. yüzyılın başında Principia Mathematica ile matematikle mantığı özdeşleştirmeye gayret gösterdi. Bu dönem kesin doğruların varlığı ve ifade edilebilirliği yönünde yapılan bir atılım olmuştur. "Bu düşünme

geleneğinin de, Ortaçağ felsefesinin düşünme biçimini devam ettirdiği kolayca görülebilir. Otoritelerin (Kilise ve Aristo) sözlerinin dış dünyaya, tabiata uygunluğunu araştıran Ortaçağ felsefesinin yerine (aşkın otorite yerine) düşünen özne (içkin otorite) her şeyin merkezine yerleştirilmiş"tir (Armağan, 1998: 29-30). Wittgenstein Tractacus' unu böylesi tarihsel önyargılar üzerine kurmuştur. Buna rağmen eser dahiyane bir eserdir. Bir bütün olarak ortaya koyduğu savdan çok, tek tek önermelerden oluşan kitabın, her bir önermesinin içerdiği zihni seviye, Wittgenstein'a haklı bir şöhret kazandırmıştır.

Tractacus Logica-Philosophicus'u cephede yazdı. İlk baskısı yapıldığında İtalya'da bir esir kampında tutukluydu. Denilebilir ki felsefenin sancısı ona cephenin zorluklarını hissettirmemiştir. Tractacus felsefi açıdan olduğu kadar edebi açıdan da çok zengin bir eserdir. Bu kitapta önermelerin resimler olduğunu ileri süren filozof, "Önermelerin tamamı temelde fizik dünyada var olan bir görüntüyü karşılar. Önermeler tek tek adlardan oluşur ve bu adlar olgunun oluşmasına katılan nesnelere yansır. Bir cümledeki isimlerin sıralanışı olguyu oluşturan unsurların sıralanışı ile aynıdır. Bir olguyu belirleyen şey, o olguyu oluşturan nesnelere durumlarıyla alakalıdır. Dolayısıyla bir ifade özünde olguya sağdık kalmalı, diğer bir deyişle cümle (önerme) içerisindeki adların sıralanması, olgu içerisinde yer alan nesnelere sıralanmasıyla aynı olmalıdır. Bu noktada cümleler (önermeler) nesne birleşimlerinin resimleri olan önermelere kadar ayrıştırılabilir" demektedir (Wittgenstein, 2002). Bu savı eser boyunca işlenmiştir.

Çalışmamız açısından Wittgenstein'in vardığı önemli bir sonuç dile getirdiği bu sınırlamaların, doğal bir neticesi olarak dilin işlevinin de sınırlanmasıdır. Estetik ve ahlaki önermelerin dünyanın bir parçası olmaması, resimsel olarak ifade edilememeleri, onların dilin gerçek kullanımı dışında kaldığını gösterir. Bu metafiziğin dilden ve felsefeden dışlanmasıdır. Önermeler üzerine konuşmak da, konuşurken önermelerin dışına çıkılamayacağından ya da resimlere indirgenemeyeceğinden, dilin doğru kullanımının dışında kalmaktadır. Bunun için Wittgenstein Tractacusun sonunda: "6.53 Felsefede doğru yöntem aslında şu olurdu: Söylenbilir olandan, diğer bir deyişle doğa bilimi tümcelerinden -felsefeyle hiçbir ilgisi olmayan bir şeyden- başka bir şey söylememek, sonra her seferinde de, başka birisi doğaötesi bir şey söylemeye kalkıştığında, ona, tümcelerindeki belirli imlere hiçbir işlem bağlamamış olduğunu göstermek. Bu yöntem ona doyurucu gelmeyecektir -ona felsefe öğrettiğimiz duygusunu duymayacaktır- ama tam doğru yöntem bu olurdu. 6.54 Benim tümcelerim şu yolla açıklayıcıdır ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür -onlarla-onlara tırmanarak-onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir). Bu tümceleri aşması gerekir, o

zaman dünyayı doğru görür. 7.00 Üzerine konuşulamayan hakkında susmalı" (Wittgenstein, 2002: 169-171). İfadelerini kullanarak bir şekilde kendi kendini çürütmüş, bir manada da doğrulamıştır.

Özetlemek gerekirse; "Tractatus'un iki temel tezi ya da öğretisi vardır: Bunlardan pozitif olan ve dilin dünyayı resmederek, onu temsil ettiğini öne süren birincisine göre, olgusal dilin önermeleri dış dünyayı, olguları resmeder; mantığın önermeleri ise totolojilerdir. Buna mukabil, eserin olumsuz olan tezi ya da öğretisi, ahlaki, dini, ve hatta felsefi söylemin dilin sınırlarını aştığını ifade eder. Wittgenstein'in, her tümcenin mümkün bir durumun, varolan bir olgunun resmi olduğunu öne süren söz konusu dil ve anlam görüşüne göre, tümce ya da önermeler, son çözümlemede basit nesne ya da şeylere gönderimde bulunmak durumunda olan isimlerin bir birleşimidir. Gerçeklikle dil ya da düşünce arasındaki bu resmetme ilişkisinin mümkün olabilmesi için, onların ortak bir mantıksal form ya da yapıyı paylaşmaları gerekir. Bununla birlikte, bu mantıksal form dünyada bulunmaz; bulunmadığı için de, dilde resmedilemez. Aynı şekilde, ahlaki değerler ve benin dünya ile olan ilişkisi de, dış dünyadaki olgular arasında bulunmadığı için, bunların da resmedilebilmeleri söz konusu olmaz. Bu ve benzeri şeyler, kendileriyle ilgili olarak hiçbir şeyin söylenemeyeceğini ve dolayısıyla, sessiz kalınmasını gerektiren metafiziksel konulardır" (Cevizci, 2000: 550-551).

Görüldüğü gibi gerek genel olarak analitik felsefe ve gerek bir filozof olarak Wittgenstein, dilin kullanımı üzerine bir hiyerarşi getirmekte ve dili yalnızca "olgusal" olanın ifadesi ile sınırlamaktadır. Fizik harici, fiziği aşan (metafizik) söylem ve önermeler anlamsızdır. Burada çalışmamız açısından dikkat çekici husus Wittgenstein'in vardığı sonuçlardan ziyade yapmaya çalıştığı iştir. Filozofun yaptığı dilin kullanım biçimlerine sınırlama getirmektir.

Dilin gösterim işlemine bakıldığında Şekil 1'deki gibi bir gösterim yeterince açık görülmektedir. "gösteren" ilemek istediği mesajı "gösterilen" e ikisinin ortak olarak kullandığı göstergelerle, diğer bir deyişle bir dille, aktarır. Bu açıdan bakıldığında "göstergeler" in ifade edeceği anlam gösterenin isteğine göre, kasd-ı mütekellim, bir keyfilik içerir. Wittgenstein'in söylediği şey ise göstergelerin gösterenden bağımsız olarak sınırlandırılması gerekliliğidir. Elbette ki insan istediği her şeyi "dile getirebilir". Ancak bunu yaparken bazı durumlarda dilin kullanımı yersiz ve haksız olabilir. Wittgenstein dili sınırlamaktan yanadır. Sınırlamayı ise nasıl yapacağımızı kendine göre ortaya koymuştur.

Dil Oyunu

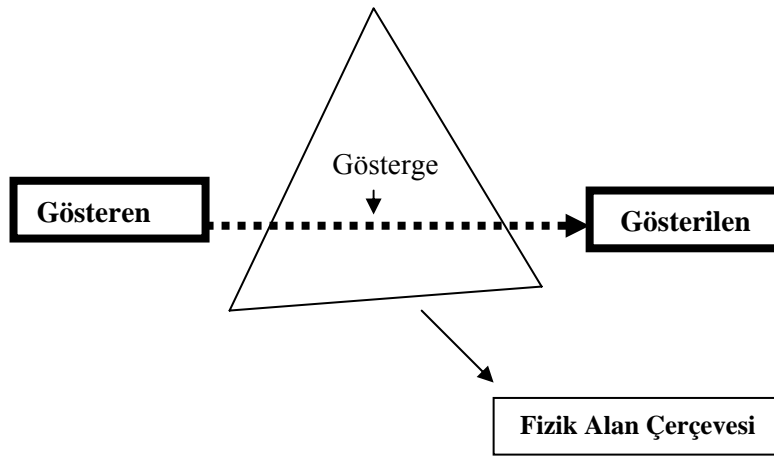
Tractacus'un ardından Wittgenstein felsefeyi bıraktı ve sade bir yaşamı seçti. İsteddiği, bir iş olarak

felsefecilikten uzaklaşmaktı. Kendine göre felsefenin bütün problemlerini çözmüş, söylenebilecek son sözü de söylemişti. Bahçıvanlık, köy öğretmenliği ve hatta kız kardeşinin evi için mimarlık bile yaptı. Bir keresinde niçin

felsefeyi bırakıp köylerde ilk okul öğretmenliğini tercih ettiğine dair bir soru üzerine; “Bunun (öğretmenliğin) verdiği acının felsefe acısını bastırıldığını söylemişti” (Edmonds ve Eidinow, 2004: 70-75). Gerçekte Wittgenstein hiçbir zaman felsefeden kopmamıştı, felsefeyi yaşıyordu. Bir süre sonra, Viyana Ekolü ile olan münasebetleri onu yeniden felsefi tartışmaların içine çekti. Ancak ölümüne kadar bir daha kitap yayınlamadı. Bu onun hayatını ızdıraba çeviren felsefi mükemmeliyetçiliğinden ileri geliyordu.

Wittgenstein’in felsefe ile olan münasebetinin kesilmesi aslında düşünülemez. Çünkü felsefe onun için anlık bir yapıp-etmeden çok, yaşanan bir süreçti. Felsefe (Tractatus’daki dile getirisi kullanırsak) özünde bir kuram değil, bir etkinlikti. Felsefe yapılan bir şeydir. Sayıp dökülecek bir öğreti bütünü değildir. Filozofun yaptığı, dilin, çeşitli biçimlerindeki, uygulanışı farklı, ama ilişkili dil oyunlarındaki kullanış yolları konusunda anımsatmalar derlemektir. Felsefe yapan, bu anımsatmaları, insanların saptırıcı benzetmelere kapılarak yoldan çıkmalarına engel olmak için toplar (Magee, 1979). Wittgenstein felsefe üretimine devam etti, ancak artık Tractatus’u ürettiği yıllardaki kadar rahat değildi ve yeni felsefesini bizzat Tractatus’da mevcut haliyle Wittgenstein’a saldırmak üzerine kurdu.

Felsefi Araştırmalar’da bizim “simgeler”, “sözcükler” ve “tümceler” dediğimiz sayısız farklı kullanım türlerinin bulunduğunu vurgular. Wittgenstein, felsefeyi betimleyici, çözümleyici ve son olarak sağaltıcı bir uygulama olarak düşünmeye başlamıştır. Bu yeni görüşü örneklendiren yazılarında *Tractatus*’un sıkı numaralandırma şemasını bırakıp metni, gevşekçe düzenlenmiş ve ardışık numaralandırılmış sözlerden oluşan bir dizi olarak oluşturdu. *Felsefi Araştırmalar* anlam bakımından, kavramların doğası hakkında, mantıksal gereklilik hakkında, kural izleme hakkında ve zihin-beden sorunu hakkındaki yaygın felsefi görüşlerin dilin nasıl işlediğine ilişkin yetersiz bir kavrayışın ürünü olduğunu göstermeye çalışır. Ayrıca mantıksal gerekliliğin, dilbilimsel gelenekten

Şekil 3. Felsefi önermenin yapısı

kaynaklandığını ve kuralların kendi uygulamalarını belirleyemeyeceğini, kural izlemenin düzenli uygulamaların varlığını önceden gerektirdiğini öne sürer (Fogelin, 2002). İki dönemdeki Wittgenstein arasında kopukluk olup olmadığı veya ne derece olduğu tartışmalı bir

konudur. Aslına bakılırsa felsefeciler arasında da Wittgenstein’ın felsefi seyri hakkında yerleşmiş bir kanaat yoktur. Türkiye’de Wittgenstein üzerine en çok çalışma yapan kişilerden biri olan Ömer Naci Soykan (2002) bu konuda felsefeciler genelindeki karmaşayı şöyle özetlemektedir: “Bertrand Russell gibi, yalnızca birinci dönemi alıp, sonraki dönemi felsefeden bile saymayanlar vardır. D. Pears gibi düşünürler ise, aralarında birbirine bağlayan birçok çizgi olmasına karşın, iki ayrı dönemden söz ediyor. W. Stegmüller, J. Hartnack gibileri de birbirine zıt iki ayrı Wittgenstein felsefesi olduğunu savunuyor. Stegmüller, birinci dönemi ‘Dilin Mozaik Kuramı’, ikinci dönemi ‘Dilin Satranç Kuramı’ diye adlandırır. Benzetme, birinci dönemde dilsel işaretlerin mozaik resimlerdeki gibi belirli ve sabit oluşuna, ikinci dönemde sözlerin kullanımının satranç oyunundaki gibi kurala uygun hareketlerine gönderme yapar. Tüm bu düşünürlere karşın, A. Kenny, K. Wuchterl, A. Hübner gibi, Wittgenstein’ın birlikli bir felsefesi olduğunu öne sürenler de vardır. Wittgenstein’ın felsefesinin gelişiminden ve ondaki ‘gizli birlik’ten söz eden J. Hintikka ve M. B. Hintikka’nın görüşleri en makulüdür.” (Soykan, 2002: 40-41). Wittgenstein’ın iç felsefi çatışması birinci veya ikinci dönemine uygun fikirlere bağlanan ardılları tarafından da karikatürize edilmiştir. Her şeyden önce Wittgenstein için felsefe hala bir dil problemidir ve esas olarak odaklandığı ‘hakikatin’ dilsel formlar arasında araştırılması meselesinden vazgeçmiş değildir. Ancak dile yaklaşımında köklü değişiklikler vardır.

Ölümünden sonra yayınlanan eserlerinde eleştirilerini iki ana noktada yoğunlaştırır: Bunlardan birisi *göndergecilik* (*referentialism*)’e yönelik eleştiri, ikincisi ise *mantıksal mükemmeliyetçilik* (*logical perfectionism*)’e yönelik eleştiri. *Göndergecilik*, sözcüklerin farazi rolünün şeylere karşılık gelmek ya da onlara göndermede bulunmak, cümlelerin farazi rolünün ise şeylerin birbirleri ile nasıl bir ilişkide olduklarını resmetmek ya da temsil etmek olduğunu savunan görüştür. Felsefeciler bu perspektifi genellikle, geçerli olmadığı anlarda, eleştirellikten uzak bir biçimde benimsemişler ve bunun

sonucunda ortaya felsefi karışıklıklar çıkmıştır. *Mantıksal mükemmeliyetçilik* ise dilimizin temelinde yatan ve onu yönlendiren kuralların ideal bir yapısı olması gerektiği –örneğin kesinlikle sağlam olmaları ve olası bütün durumları kapsamaları gerektiği– şeklindeki, çoğunlukla üstü kapalı olarak benimsenen görüşe karşılık gelir. Bu noktada Wittgenstein “dilimizin mantığını yüceltme eğilimi”nden bahseder (Fogelin, 2002: 82-83).

Wittgenstein, bu ikinci dil görüşünde, dilin kullanılmasını aynı zamanda oyun oynamaya benzetir. Tüm oyunlar kurallar tarafından yönetilen faaliyetler, yapıp-etmeler olduklarına göre, amaçlı bir faaliyet olan dil, uzlaşım ve değişken kuralların yönettiği öğelerle yürütülür (Cevizci, 2000). Wittgenstein burada ad-resim teorisinden kopmuştur. Dilin temel form olarak adlardan oluşmadığını artık kabul eder. Diğer bir değişiklik dilin uzlaşım yönüne yapılan atıfla, sosyal boyutuna çekilen dikkattir. Bu işaretleme de Wittgenstein sonrası düşünce dünyasında önemli etkilere yol açacaktır.

Wittgenstein ikinci dönem felsefesinde dilsel ifadelerin aralanmasının, saydamlaştırılmasının felsefi eylem olduğunu ve bu şekilde dilsel ifadelerin örttüğü, gizlediği ‘hakikatin’ meydana çıkarılacağını söylemektedir. O’na göre: “Filozof, sağlıklı insan zihninin kavramlarına ulaşmadan önce, birçok zihni hastalığı kendi benliğinde iyileştirmek zorunda olan kişidir. Nasıl yaşamın içindeyken ölümle çevriliysek, zihnin sağlığı içindeyken de çılgınlıkla çevriliyiz” dir (Wittgenstein, 1999: 32).

Son olarak Quinton ve Magee (1979) ile beraber özetlersek: “Felsefi olarak kafası karışmış ya da çıkmaza girmiş kişiye gösterilecek olan, insanların gerçekte kullandıkları dil-oyunu kurallarıdır. Onu yoldan çıkaran, sözcüklerin bir oyunda işleyiş biçimlerini bir başkasındaki işleyiş biçimlerine benzetmesidir. Birinci oyunun kurallarını ikincisine uygular, böylelikle de çıkmaza girer. Bir dükkan da etrafıma bakıp ‘bu bir bisiklet, bu bir t.v., bu da bir ekmek kızartıcısı’ dediğime göre, kendi içime bakıp ‘sol dizimde bir sızl, içimde bir fincan çay için bir arzu, bir de bugünün Cuma olması isteği var’ dediğimde, benzer bir iş yaptığımı sanır. Oysa bunlar tamamıyla farklı iki işlemdir. Kendi betimlemelerinde yapılan, kendi içimizde bulunduğumuz şeyleri sıralamak değildir. Bu konuda açıklığa varmanın yolu dili doğal çevresinde ele almak ve insanların bir şeyler söyledikleri zaman içinde yer aldıkları yan durumları, bunların söylenmesine eşlik eden davranışları hesaba katmaktır.” (Magee, 1979: 159-160) .

Wittgenstein ikinci döneminde felsefenin etkinlik alanında kesin olarak sınırlandırılmasından yanadır. Felsefi bir perspektifin çeşitli parçaları iç içe geçmiş durumdadır, o nedenle dayanaklardan biri yerinden oynatılsa bile geride onun ağırlığını taşıyacak başka dayanaklar kalır. Daha da beteri, felsefi konular, baskı altında kaldıklarında, temelde

aynı yanlış anlamaları bünyesinde barındıran yeni konulara da dönüşebilirler. Üstelik insan felsefi bir akıma aşırı bağlandığında tayin edici ağırlıkta sayılması gereken eleştirilere, ancak çok uzun, çok güç ve şüphesiz son derece incelikli kavramsal araştırmalardan sonra çözümlenebilecek güçlükler muamelesi yapar. Bu ve başka nedenlerle bizi tutsak eden resmin büyüsunü ancak yönelimimizi tamamen değiştirmek kırabilir (Sluga, 2002).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Wittgenstein’ın felsefeye bu çeşit bir yaklaşım getirmesinin felsefe içerisine yansıyan etkileri haricinde başka alanlarda da birçok etkisi olmuştur. İlk olarak dikkat çeken husus, Wittgenstein’ın atomistik mantıkcılığı ve bununla bağlantılı olarak fizikalizmi terk etmesidir. Wittgenstein’ın ölümünden sonra yayınlanan *Philosophical Investigations*, bu anlamda felsefi bir şok yaratmıştır. Pozitivizme has özgüven burada büyük bir sekteye uğramakla kalmayacak, 1950’lere doğru politika, ahlak, bilim, siyaset ve sanat gibi birçok farklı alanda etkili olacak postmodernizm akımının önü açılacaktır. Ayrıca felsefenin işlevini hakikati ortaya koymaktan çok, hakikatin anlaşılmasına yönelik engellerin ortadan kaldırılması olarak tanımlaması da bahsedilen felsefi bağlamın doğmasında büyük etkidir.

Bu noktada, hemen dikkati, konumuz açısından da önemli olacak bir başka noktaya çekmek istiyoruz: Wittgenstein’ın felsefenin işlevine getirdiği sınırlama, hakikatin felsefe tarafından ifade edilemeyeceği noktasından çıkmış, ifade edilebilecek (kişiden bağımsız) bir hakikat olmadığı noktasına kilitlenmiştir. Hegel’in ilk olarak ortaya koyduğu, diyalektik yapı burada da batı düşüncesi içindeki geçerliliğini korumaktadır. Aslına bakılırsa bunun izlerini Wittgenstein’ın kendi içinde bile görmek mümkündür. İlk dönem felsefesinde katı bir dilsel dogmatizmle kayıtlı olan düşünce yapısı, ikinci dönemde yerini göreceliliğe bırakmış, bu durum ileride Wittgenstein’ın felsefeye biçtiği dilsel sapsmalardan korumaya yönelik işlevi de daraltmıştır.

Bir diğer önemli etki alanı kültürel farklılıklarla ilgilidir. İkinci Wittgenstein’da dilin toplumsal ve uzlaşım yanına dikkat çekilmesi ve “anlamın” bu yapı ile olan bağlarının vurgulanması Wittgenstein’ı toplumsal farklılıklara karşı duyarlı kılmıştır. Wittgenstein’ın, belirli türden bir kültürel göreceliği destekleme olarak özetlenebilecek daha geniş bir etki alanı vardır. Wittgenstein -elbette sonra ki Wittgenstein-, felsefenin görevinin dile karışmak olmadığını vurguluyordu; bu da, etkin olan ve süregelen hemen her tür dilsel yapıp-etme karşısında bir çeşit hoşgörü ilkesi oluşturuyordu. Bu ilkenin antropolojik önemi vardır. 18. yy. aydınlanmasının insana bakış tarzının; farklı durumlarda yer alan insanların, araştırmacıların kendi toplumlarında geçerli ilkelerin ışığında, akıllı ya da aptal diye yargılandığı bakış tarzının tam tersidir (Magee, 1979).

Wittgenstein toplumsal gerçekliğin yapılarını kural koyucu bir etkinlik olarak tasvir eder. Bu durumda toplumsal yapı ve bu yapının bir şekilde doğurduğu yapıp etmeler nedensellik bağlarıyla kayıt altına alınamaz. Bu türden yapıp etmeler neden sorusundan çok, ilişkileri olduğu gibi açıklayan niçin sorusuna cevap verebilir niteliktedir. Bu durumda toplumsal yapıyı nedensellik bağları içerisinde açıklamaya çalışan "bilimler" anlamını yitirmektedir. (Magee, 1979) Bu bilimsel bakış açısı batı tarafından uzun süre kullanılmış ve istismar edilmiştir. Oryantalistik çalışmalar bunun en açık örneğidir. Wittgenstein'in bu yaklaşımı ise dönemin evrensellik iddiasındaki humaniter disiplinlerine büyük ölçüde sınır koymasıyla, öncü niteliktedir.

Bilgi Anlamını Kaybederken

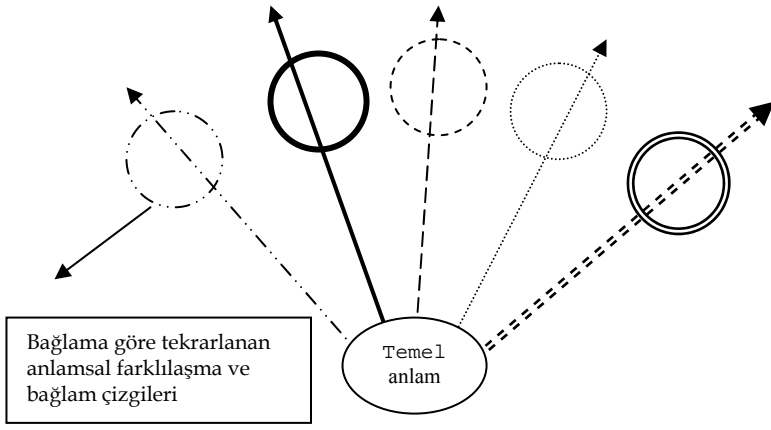
Romalıların somut ve görülebilir tanrılarını terk ederek, soyut ve aşkın olan Hristiyanlığın tanrısına iman etmeleri tarihte oldukça kanlı bir sürecin yaşanmasına mal oldu. Bu sürecin yaşanması elbette ki bütün problemlerin çözümü anlamına gelmiyordu. Ortodoks kilisesinin teşekkülünden sonra bile totemist inançlarını kaybetmeyen halk tanrılarını görmekte, hatta onlara dokunmakta ısrar etti. İkonografik sanatın gelişmesi de bu sayede oldu. Ancak ikonaların aşkın tanrı tasavvurunun yerini büsbütün almaya doğru seyretmesi, 725 yılında III. Leo'nun kayzer olmasıyla ikonaklazm denilen hareketin başlamasına sebep oldu. Bunu kiliselere o güne kadar girmiş birçok ikonanın parçalanması ve ikona taraftarı olan ikonadulların topluca katledilmesi takip etti (Turani, 1983).

Son dönemin önde gelen -hakkında yersiz ve yanlış olmasına rağmen klişeleşmiş postmodernist deyimini dikkatle kullanmıyoruz- filozoflarından biri ve simülasyon teorisinin kurucusu olan Jean Baudrillard işte bu tarihi durumla günümüzde mevcut sanal gerçeklik akımı arasında bir takım benzerlikler olduğunu iddia ediyor. Baudrillard (2005) ikonadullar tarafından tanrının suretlerinin çok fazla çoğaltılmasının giderek tanrının metafizik anlamını ortadan kaldırmasına ve adeta tanrıyı sıradanlaştırmasına benzer bir şekilde, günümüzde milyonlarca kez ikonize edilen -ikone etmekten, kendi olmamak kaydıyla kendine benzer şekilde yeniden üretmeyi kastediyoruz- gerçekliğin (gerçekliklerin(!)), "gerçekliğe" anlamını yitirttiğini ve içini boşalttığını söylüyor. "Gizlemek (dissumler), sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi yapmak; simüle etmek ise sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır. Birincisi bir varlığa (şu anda burada bulunmayana) diğeri ise bir yokluğa (şu anda burada bulunmamaya) göndermektir." (Baudrillard, 2005: 15-17) Ayrıca simüle etmekle -miş gibi yapmak arasındaki farka da dikkat çeken düşünür; birincisinde mesela bir hastalığın sebebinin olmaması fakat semptomlarının olması, ikincisinde ise semptomların yalnızca taklidinin olmasına işaretler,

simüle etmek gerçeğe düşsel arasındaki farkın yok edilmesine yönelik bir eylemdir, demektedir. (Baudrillard, 2005)

Günümüzde gönderen ile gönderici arasındaki ilişkinin muhtevasını kaybetmesi ve anlamsızlaşması çelişik bir durumun varlığını gözler önüne seriyor. Çünkü çağımıza gelene kadar, hiç bir zaman diliminde, iletilmek istenen mesaj bu kadar çok gösterge tarafından desteklenememişti. Sözlü iletişimin sınırlarını kat kat aşan bu imkanlar nasıl oluyor da iletişimin önüne bir set çekiyor? Pozitif anlam kuramlarının tamamı bize anlamın bulgulanabilir (tutuklanabilir) olduğunu söylemekte, hatta postmodernizm bile anlamı haddinden fazla öznelştirmekle beraber yine de son tahlilde ulaşılabilecek bir anlam olduğunu ifade etmektedir. Oysa ki günümüzde anlam alanı genişleyerek kendi kendini tahrip etmektedir. Anlam, anlamlılığını kaybetmektedir. Bu çağımızın belki de farkında olmadan yaşanan en büyük çatışmasıdır.

Bilgi çağında, bilgiye ulaşmakta sınırların ortadan kalkmasının doğuracağı problemler denildiğinde, ulaşılan bilginin özellikleri ve ulaşmanın yaklaşım biçimi itibarıyla kamuoyunda tartışma yaratmaktadır. Bilgiye muhatap olanın karakterine dair bir problem olarak, sözgelimi, bir teröristin veya caninin istediği türden bir silaha ait üretim bilgilerine veya o silahı kendine temin edecek birilerine ulaşması meselesidir. Ulaştığı takdirde önemli güvenlik problemlerine yol açabilir. Diğer bir örnekte pornografik içerikli internet siteleri üzerine verilebilir. Burada da ulaşmanın kimliğinden, en azından bir ölçüde, bağımsız olarak ulaşılan içeriğin yapısı dikkat çekmektedir. Toplumdaki genel ahlak seviyesi mutlaka her toplum için, hala, önem taşımaktadır. Diğer bir problem alanı olarak: özel işletmelerin yaşadığı etik problemler ve bu konuda sahip oldukları sorumluluk, bize kaygı verebilecek örnekler arasındadır. Müşteri bilgilerinin gizliliği, doğru bilgilendirme, multi-medya ortamların göz alıcılığı ve sınırsızlığı da hesaba katıldığında problem büyüyebilir. Akla gelmeyen mesele ise enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan "sanal ortamların" bizzat içinde yaşadığımız ortamı nasıl tahrip edebileceği meselesidir. Burada 'mesele'den kasıt şudur; sözgelimi kendi yaşadığımız ortamdan ve sevdiğimizimizden ayrılıp, başka bir yere gitsek. Uzaklaşmanın bize katacağı duygu, hasrettir. Bir de bu hasret duygusuyla bilgisayarın karşısına geçip, web-kameramızı açtığımızı ve yakınlarımızla bulduğumuzu düşünelim. İşte durup düşünmemiz gereken yer burasıdır. Burada yitirilen ya da en azından değişime uğrayan şey acaba gurbet duygusu mudur? Gurbet duygusunun bir şekilde zarar gördüğü akla yatkın gözüküyor. Ancak gittiğimiz yerden dostlarımıza mektup yazmak, mektuplaşmak gurbet duygusunu köreltir miydi ya da yanımızda sevdiğimizimizin fotoğrafını götürmek. Bunlar gurbet duygusunu tahrip etmez aksine beslerdi. Gurbet duygusunun beslenmesi bir anlamda birlikte

Şekil 3. Anlam bağlam ilişkisi

olmamızın anlamını oluşturan şeydir. Baudrillard (2005) ile beraber düşünürsek burada tahrip olan şey gurbet duygusu kadar, hatta ondan daha fazla bu duygunun tersi olan birliktelik ve beraberlik karşısında hissedilenlerdir. Çünkü sanal ortamda giderek çoğaltılan kurmaca beraberlikler, hasreti ortadan kaldırmakla kalmamakta, hasretin olmadığı ortamda kendisinde anlam kazanamayacağından, zıddıyla beraber ortadan kalkmaktadır. Benzer şekilde ortadan kalkan bir diğer hususta bilgidir. Temeli ansiklopedistlere dayanan ve Fransız İhtilali'ne kadar giden, bilginin bir bağlam harici durmadan üretilmesi, günümüzde bilişim teknolojileriyle sayısal anlamda giderek yaygınlaştırmaktadır. Ne var ki bu sayısal artışın karşılığı bilginin günlük hayattaki değerini ve yaygınlığını artırmakla beraber, ontolojik anlamda değerini düşürmekte, bilginin bize olan yakınlığını görünenin tam tersine artırmaktadır.

Anlamlılık ya da Anlamsızlık

Baudrillard bir sistem felsefecisi olması itibariyle simülasyon teorisiyle bütünsel bir toplum eleştirisine girişti. Bundan ekonomik ve siyasal sistem, sosyal hayatın bütün tezahürleri kadar bilgi ve iletişim teknolojilerini de nasibini aldı. Dikkat çekilmek istenen husus anlamsal içeriklerin nasıl kolayca anlamlılıklarını kaybettiği idi. Gönderenin iletiyi birden fazla gösterge ile desteklemesi anlamlılık açısından bir önem taşıyor. Çünkü anlam, giriş bölümünde göstermeye çalıştığımız gibi sadece anlamı ifade ettiğimiz göstergelere, mesela lisana, harflere, resimlere veya sayılara, bağlı olarak ortaya çıkan bir özellik değil. Anlam üzerinde en az göstergeler kadar etkili olan bir diğer unsur bağlamdır.

Bağlama gelmeden önce Wittgenstein'in ilk döneminde, dil felsefesi sadedinde yapmaya çalıştığı dilin göstergelerinin işaret ettiği anlam alanının sınırlandırılması isteğinin nasıl bir yere oturduğunu düşünelim. Wittgenstein Tractacus'da felsefi

anlamda önermelerin bir şekilde somut nesnel temellere indirgenebileceğini savundu. Bunu yaparak büyük bir kısmının metafizik tartışmalardan kaynaklandığını düşündüğü felsefi tartışmaların önünü kesecek, sözü tamamı ile nesnel tabana oturmuş bilime bırakabilecekti. Dilsel göstergelerin ürettiği anlam bağlamdan ancak bu şekilde bağımsız hale getirilebilirdi; diğer bir deyişle, nesnel tabanlar üzerine oturtularak.

Wittgenstein'in bu yaklaşımı anlamı belirli formlar içerisinde kabul etme isteğinden kaynaklanır. Her şeyin söylenebilir olduğu bir ortam elbetteki gerçek bir ortam

olarak kabul edilemez. Ona göre dilsel ifadeleri belli bir noktaya kadar sınırlama girişimi, eğer tenkit edilecekse, bu ancak ifadelerin izafe edildiği tek gerçekliğin nesnel olması dolayısıyla yapılabilir. Yine de çağımızda sıkça tartışılan bir problemdir tek anlamın olup olmadığı. Anlamı sınırlandırmak, algılamının ve yaratıcılığın önünde bir engelmiş gösterilmekte, anlamın sınırsızlığından kolayca bahsedilebilmektedir (Cündioğlu, b.t). Bu durum hakikat karşısında ne diyeceğini bilemeyen bir zihin yapısından kaynaklanmaktadır. Wittgenstein'in ilk dönem felsefesi anlama sınırlar çizmek cesareti bakımından düşünsel soyluluğunu korumaktadır. Wittgenstein felsefesinde yaşanan sapmanın nedenleri arasında batıda yapılan bilgi tasniflerinde, zamanla bilginin sujesinden ayrılarak ifade edilmesi gösterilebilir. Günümüzde bile, bilgi işleme düzeylerine göre tasvir edilmekte, iyi işlenmiş bilgi eğer tecrübeyle birleşirse bilgeliğe dönüşeceği düşünülmektedir. Oysa sujesinden ayrı bir bilgi asla var olmamıştır. Bilgi ancak düşünen varlığın kendini diğer varlığa aralamasıyla kurulur. Diğer bir deyişle bilgi sen-ben arasında kurulan ilişkidir. Sen olmadan ben, biz olmadan o bilinemez (Özel, 1999). Bilginin nesneliliğinden ancak bu nesneye sadık kalınması oranında bahsedilebilir. Sadakat bir ahlaki meseledir. Dolayısıyla suje ile alakalıdır. Diğer bir deyişle bilginin özelliklerini, bilen zihinsel ve ahlaki özellikleri belirler. Wittgenstein "cansız bir şeyden onun bir şeyden yoksun olduğu şeklinde söz etmeye eğilim duyarım" diyordu (Wittgenstein, 2004: 36). Bu aynı zamanda O'nun açısından bilimin ne anlama geldiğini de özetler. Nesnelere dayalı anlam teorisi, nesneyi önceleyen değil bilakis mahkum eden bir teoridir. Ben-merkezci bir bakış açısının devamıdır.

"Benmerkezcilikten uzaklaşmak benimizin kurduğu gerçekliği merkez saymamız anlamına gelir" (Özel, 1999: 33). Ben merkezcilik Avrupa' da yaşanan iki dünya savaşının yarattığı şok neticesinde büyük sarsıntıya uğramıştır. Wittgenstein Tractacus'u cephede yazıyordu. Savaşabilecek gücü ve iddiaları vardı. İkinci Dünya Savaşı'nda ise hastane de bakıcılık görevini üstlenmişti. Bu durum felsefesinin durumunu anımsatıyor. Birincisinde dile ve buna bağlı olarak felsefeye ait bütün problemleri

çözdüğünü iddia etmişti. İkincisinde ise anlamın yalnız dilsel yapılara bağlı olarak ortaya çıkacağı savından vazgeçmemiş, ancak bu dilsel yapıların toplumun uzlaşımı neticesinde vücut bulması savını dolayısıyla anlamı bir şekilde öznelletirmişti. Anlamın öznelliği meselesi Wittgenstein sonrasında batı dünyasında fazlaca abartıldı. Herkesin kendi anlam alanını inşa etmesi gibi bir düşünceden, hakikatte gerçekliğin olmadığı gibi bir düşünceye yelken açıldı.

Gerçekliğin olmaması ya da bunun ifade edilememesi batıda nesnelleşme akımına zıt ve muhalifmiş gibi görünen bir yapıyı vücuda getirdi. Bu da öznelikti. Öznelik sınırsız anlamsal kurguların önünü açan gelişme olmuştur. Öznelleşmenin aşırılışması Baudrillard'ın (2005) tespit ettiği noktada kurgu olanla gerçek olan arasındaki ayrımı ortadan kaldırdı. Gerçeklikle ya da diğer bir deyişle anlamla bağlam arasındaki bağ da böylece koptu. Fakat bu düşünce sisteminin ben-merkezcilikten kurtulmasına imkan sağlamadı. Bilakis birbirinden yalıtılmış ve kendilerine özgü karakterleri olduğunu varsayan birçok ben olduğu, anlam alanının da bu ben(cik)ler tarafından oluşturulduğu savı ortaya atıldı. Benlerin kendilerini tanımlarken kendilerinden başka bir referans noktası tanımamaları kurdukları saymacı evrenlerin varlığını ve yegane savunabilirliğini ortaya koydu.

Bu, anlamın varlığına nasıl bir etkide bulundu? Kurmaca olanın gerçeklik vasfı kazanması bir yana gerçekliğin de kendine has ve özgü olan bağlamının dışında ifade edilebiliyor olması gerçekliğin anlamlılığını kaybetmesine imkan hazırladı. Benzer bir durumu Wittgenstein felsefede görmüş, felsefi anlamda yaptığımız bütün yanlışlıkların, felsefi bir önermeyi bağlamı dışında değerlendirdiğimizde ortaya çıktığını söylemişti. Quinton, Wittgenstein'in bu yaklaşımını şöyle açıklamıştı: Filozofun yaptığı, dilin, çeşitli biçimlerindeki, uygulandığı farklı, ama ilişkili dil oyunlarındaki kullanılış yolları konusunda anımsatmalar derlemektir. Felsefe yapan, bu anımsatmaları, insanların saptırıcı benzetmelere kapılarak yoldan çıkmalarına engel olmak için toplar. Wittgenstein'in göz önünde tuttuğu belki de en saptırıcı benzetme, "bir ağrı duyuyorum" ya da "bir ağrı var" dememizden dolayı, ağrının kendimize özel, içimizde farkına vardığımız ve varlığını başkalarına bildirdiğimiz bir çeşit belirgin, ayırt edilebilir, iç nesne olduğun düşünme eğilimidir. (Magee, 1979) Burada anlamın nesneliliğinin bağlamın öznel vasfına bağlı olduğu ve "anlamlılığın" bu öznel vasıf dışında ortaya çıkmadığı dikkati çekmektedir.

Baudrillard'ın belirttiği şekilde bir anlamsal içeriğin bağlamı dışında üretilmesi de buna benzer bir anlamsal sapmaya yol açıyor olsa gerek. İnsanların karşılaştıkları içerik ne olursa olsun bunun kendine özgü vasfı bağlam tarafından tayin edilecekken, bugün 'bağlam' denilen olgunun,

sınırsız genişlemesi duygular kadar bilginin de kıymetini düşürüyor. Küreselleşme dediğimiz, fiziksel sınırların ortadan kalkmasına yol açan, gelişmeler; anlamsal sınırların da ortadan kalkmasına imkan sağlamış, bu da yavaş yavaş bütün bir gerçekliğin kurmaca bir evren tasavvuruna teslim olması sonucunu vermiştir. Bilgi ve iletişim tekniklerinin anlamsal içerikleri bağlamından kopuk olarak sürekli yeniden üretmesi bilginin, duyguların hatta nesnelere anlamlılığını giderek kaybetmesine yol açıyor.

Belirtilmesi gerekli olan bir diğer husus da kurmaca bir değere dönüşen anlamın, başkalarının yönlendirmesinden bağımsız olarak kendiliğinden-yönlendirici bir vasıf kazanmasıdır. Anlamın karşılığı olan, öznel değeri olan, "anlamlılık" ortadan kalkınca, bütün içeriklerin karşılığı bir şekilde verilebilir. Kendisi de temelde kurmaca bir değere dönüşen maddi (dışsal) değer ile, anlamlılığın varlığının tahrip edilmesi, insanları kendi başlarına kurmaca bir evren tasavvuru içine hapsedmiştir (Avcı, 1990). Bu yeni evrende (sanal alem) bilgi de, duygu da, çevre de kendi anlamlarıyla değil dıştaki maddi dünyada tuttıkları yönlendirme yetenekleri ile vardır. "Bilimin ve inancın sınırlı oluşu insanların bazı pratik sonuçların dayanağı olarak bilmeye ve inanmaya başvurmaları yüzündendir" (Özel, 1999: 213-214).

Son olarak bütün bu felsefi sorunsal karşısında, Wittgenstein'in kurduğu felsefi bir anıştırmadan yararlanarak şöyle denebilir: "Felsefedeki ereğin nedir? - Sineğe içinde bulunduğu şişeden çıkış yerini göstermek.' Sinek camın ve filozof (ve belki de bütün insanlar) dilin ve dünyanın sınırlarını görmedikleri için sürekli bunların üstüne üstüne gidip kafalarını çarpar, yine de uslanmazlar. Aslında şişenin tıpası açıktır. Yalnız camın ve felsefenin dışında bunu gören birilerinin yardımı gereklidir." (Soykan, 2002: 78-79).

Sonuç

Bir felsefeci olarak Wittgenstein, 1951 yılında ölürken bize çok önemli bir miras bırakıyordu: Dilin ve düşüncenin sınırlarını çizme girişimi. Wittgenstein'in ölümünden daha bir yüzyıl bile geçmeden bu girişim sadece felsefecilerin yaptığı bir lüks işi olmaktan çıkmıştır. Tek tek insan fertleri olarak bizim dışımızda gelişen bir bağlamsal çözülüş, günümüzde küreselleşme denilen olgunun ek getirileri (götürü de olabilir) arasındadır. Bilgi yarattığı kullanım olanakları ile gelişme gösteriyor olabilir. Ancak bu durum bizim bilgiden anladığımız şeyin ne olduğu ile yakından ilişkilidir. Bizimle bir irtibatı olmayan bilginini değerini ve önemini ne ile ölçeceğiz? Bilgi yalnız insanın var olduğu ortamda var olabilecek bir şeydir. Bilgi ile insan arasındaki kopukluk varsa ancak bu ikisinin de yapısındaki bozulma hesaba katılarak anlaşılabilir. Dile sınır çizme, dil ile düşüncenin dolayısıyla dünyanın

sınırlarını çizme girişimidir. Bu yönüyle insanın kendi özgün vasıflarının bir dayatmasına dönüşebileceği gibi, haddini bilmesinin bir vesilesi de olabilir. Gerçeklik alanında yüzyılımızda ortaya çıkan genişleme, aslında bir anlamsal daralmayı tetiklemekte, küreselleşme ve öznellik adı altında tektipleşme üretilmektedir. Çoğulcu bir evren yapısı içerisinde paylaşımın sınırlı olmaması düşünülebilir mi?

“Video, etkileşimli ekran, multimedya, internet, sanal gerçeklik: Karşılıklı etkileşim bizi her yandan tehdit ediyor. Her yerde mesafeler birbirine karışıyor, her yerde mesafe ortadan kaldırılıyor: Cinsiyetler arasında, zıt kutuplar arasında, sahneye salon arasında, eylemin baş kahramanları arasında, özneye nesne arasında, gerçekle gerçeğin sureti arasında bir mesafe yok artık. Bu kavram kargaşası, zıt kutupların bu çatışması, olası değer yargısının artık hiçbir yerde olmadığını ortaya koyuyor: Ne sanatta, ne ahlakta, ne politikada” (Baudrillard, 2002: 129). Anlamlılığın ortadan kalkması hayatımızı içi boş bir çuvala çevirebilir. Çeviriyor. Bilginin paylaşımı bu noktadan sonra anlamsız. Artık yalnızca dilin sınırlarını aşmaya çalışan filozof değil, sanal dünyanın içine sıkışan hepimiz kavonozun içindeki sineğe benziyoruz.

Wittgenstein ilk başta aklın gereğinin bilim olduğunu düşünerek işe başladı. Özel yargıları felsefi ve düşünsel alandan atma isteği bu yüzdendi. Daha sonra anlamın ancak dilsel kurguların düşünce üzerindeki ağırlığının hafifletilmesiyle ortaya çıkacağını düşündü. Onunki zaaf ve faziletleriyle bir Batılı kafasıydı. Nesnel bir tabana bir türlü oturtulamayan düşünceleri onun gibi binlercesinin zihninde tek bir noktaya vardı; öznellik. Öznellik anlamın özel bağlamında üretilmesi demektir, kendine has ve tecrit edilmiş bir bağlam. Daha sonra bu bağlam da kaybedildi. Çünkü tecrit edilmiş benler kendilerine has bir gerçeklik alanı inşa etmekte gecikmediler, üstelik bunu yaymak istediler. Artık yaşanan bir dünyalar savaşıydı. Tabi herkes kendi dünyasının savaşçısı. Bu durum insanın muhtaç olduğu anlamlılığı gittikçe daraltıyor. Bağlamından, dolayısıyla insanın kendisinden koparılmış bir algılama biçimi günümüzde görünmeyen bir etki sahasına sahip oldu. Wittgenstein insanların kendilerini çevreden yalıtması ve kendilerini bu dar evrenlere hapis ettikten sonra dışarı çıkamamasının sebebi olarak kendi dilsel evrenlerimizin içine saklanmamızı görüyor. Bilmek ve duymak kaybedilmek üzeredir. Ancak bu kabuğu kırmamıza yarayacak belki de yalnız hayrettir. “İnsanın -belki de halkların- hayret duymaya uyanmaları gerekir. Bilim, onları yeniden uyutmanın aracıdır” (Wittgenstein, 1999: 72). Hayret duymamız, sıradanlığımızı yarattığımız ve buna alıştığımız,

anlamlılığını yitirmiş dünyanın yeni bir bakışla aydınlanmasına vesile olacaktır.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1994). Çağdaş Felsefe. (7.Baskı). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Armağan, M. (1998). Gelenek ve Modernlik Arasında. (3.Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Avcı, N. (1990). Enformatik Cehalet. (1.Baskı). Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2005). Simülakrlar ve Simülasyon. (Çev. Oğuz Adanır). İstanbul: DoğuBatı.
- Baudrillard, J. (2002). Tam Ekran. (Çev. Bahadır Gülmez). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). Felsefe Sözlüğü. (3.Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cündioğlu, D. (b.t) Anlamın Tarihi. (2.Baskı) İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- David, E ve Eidinow, J. (2004). Wittgenstein’in Maşası. (Çev. AslıBiçen).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fogelin, R.J. (2002).Wittgenstein’ in Felsefe Eleştirisi (Çev. Tuncay Birkan), Cogito Sayı: 33, 80-105. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Greisch, J. (1999) Wittgenstein’da Din Felsefesi. (Çev. Zeki Özcan). Bursa: ASA Kitapevi.
- Kennedy, P. (1991). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü. (Çev. Birtane Karanakçı) Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Magee, B. (1979). Quinton ile Wittgenstein’in Çifte Felsefesi Üzerine Sohbet. (Çev. Oruç Aruoba). Büyük Felsefi Düşünürler İçinde (139 - 166). İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Özel, İ. (1999) Tahrir Vazifeleri. (5.Baskı). İstanbul: Şule Yayınları
- Sluga, H.(2002) Ludwig Wittgenstein: Hayatı ve Yapıtları. (Çev. Sevinç Altınçekiç) Cogito Sayı: 33, (11-38). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Soykan, Ö. N. (2002) Wittgenstein Felsefesi Temel Kavram ve Sorunları, Cogito Sayı:33, (40-79). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turani, A. (1983) Dünya Sanat Tarihi. (2.Baskı).Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2002) Tractacus Logico Philosophicus (Çev. Oruç Aruoba). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wittgenstein, L. (1999) Yan Değıniler.(Çev. Oruç Aruoba). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2004) Zettel. (Çev. Doğan Şahiner). İstanbul: Nisan Yayınları

Pornografinin Sosyal Psikolojik Boyutları

Zuhal Yeniçeri

zuyen@baskent.edu.tr

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Pornografi, hem kadınlara yönelik cinsel suçların artmasına neden olduğu iddiası ile yasaklanması gereken, hem de bu iddianın bilimsel kanıtlarının olmaması ve insanların pornografik ürünler okuma, izleme haklarının ellerinden alınmasının doğru olmadığı nedeniyle de serbest bırakılması gereken bir unsur olarak görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, her iki farklı görüşe de destek sağlar niteliktedir.

Russell (1997), yetişkin kadınların kurban olduğu tecavüz ya da dayak gibi diğer cinsel saldırı davranışlarını açıklamak için birtakım unsurların değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Russell'a göre, (1) biyolojik faktörler, (2) çocuklukta yaşanan cinsel istismar deneyimi, (3) erkek cinsiyet rolünün sosyalleşmesi, (4) tecavüze özendirici medyaya maruz kalma ve (5) pornografinin etkisine açık olma gibi faktörler, yetişkin erkeklerin kadınlara karşı tecavüz ve cinsel saldırı eğiliminde olmalarının ve bunu istemelerinin nedenlerini açıklamaktadır.

Russell (1997), tecavüzün ortaya çıkmasında erkeklerin sadece bu davranışa yatkın olmalarının bir neden olmasından ziyade, tecavüz arzusunun kışkırtıcı içsel ve sosyal faktörlerin de önemli bir unsur olduğunu söylemektedir. Bu noktada ise, pornografi çok hayati bir önem taşımaktadır ve pornografinin olumsuz etkileri sanıldığından çok daha fazladır. Çünkü pornografi, bazı erkekleri kadınlara tecavüz etmeye güdülemektedir ve zaten tecavüze yatkınlığı olan erkeklerin de bu yatkınlığını artırmaktadır. Bunun yanı sıra pornografi, tecavüz isteğinin ve davranışının harekete geçmesini önleyen içsel ve sosyal engellerin zarar görmesine de olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla tecavüz ve dayak gibi kadına yönelik cinsel saldırıların bir nedeni olarak pornografi, üzerinde önemle durulması gereken ve baş edilmesi gereken bir unsurdur.

Yapılan bir araştırma, erkek katılımcıların, bayan çizmesi ile uyarıcı olan çıplak bayan resimlerinin eşleştirilerek tekrarlanması sonucunda, bir süre sonra sadece bayan çizmesi gördüklerinde cinsel olarak uyarılmış olmayı öğrendiklerini göstermektedir (Rachman ve Hodgson, 1968). Klasik koşullanma, edimsel koşullanma ve model alma gibi sosyal öğrenme kuramlarının birtakım kuralları, pornografiyi de içerisine alan medya söz konusu olduğunda da geçerli görülmektedir. Bu kurallar göz önünde bulundurularak, cinsel olarak uyarıcı ve tatmin edici olan uyarının tecavüz ile eşleştirildiği öne sürülmektedir. Russell (1997), pornografinin, daha önce böyle bir arzusu olmayan erkeklerde tecavüz etme isteği uyandırabildiğini ve zaten böyle bir arzusu olan erkeklerin de bu isteklerini arttırabildiğini ve tetikleyebildiğini ileri sürmektedir.

Einsiedel (1993), cinsel saldırganlık davranışı ile kadınlara karşı düşmanlık arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir ve cinsel saldırganlığı, kişilerarası şiddet olarak görmektedir. Bu nedenle, pornografik ürünlerin tüketiminin cinsel saldırganlığı arttırabileceğini iddia etmektedir. Bunun yanı sıra pornografik ürünler içerisinde yer alan cinsellik ve şiddet görüntülerinin, erkeklerin davranışlarında model alabilecekleri ipuçları olduğu ve bu nedenle pornografik ürünlerin tüketimi ile cinsel saldırganlık davranışı arasında güçlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Berkowitz, 1984; Donnerstein ve Berkowitz, 1981; Malamuth, Addison ve Koss, 2000).

Pornografinin erkeklerin tecavüz etme eğilimlerinin artmasında etkili olduğuna dair deneysel bir çalışma yapan Malamuth (1981), cinsel olarak güç odaklı olmasalar da erkeklerin tecavüz fantazileri kurmalarına yol açtığını açıkça göstermektedir. Erkeklerin ürettiği tecavüz fantazilerindeki artış, onların tecavüz davranışına yakınlaşmalarına neden olmaktadır. Shope'un (2004) elde ettiği bulgular ise, çiftler arası ilişkilere bakıldığında, pornografi ile cinsel saldırganlık arasında bir bağ olduğuna işaret etmektedir.

Zillmann ve Bryant, pornografiye şiddetli maruz kalmanın etkilerini araştırmışlardır. Yapılan ölçümler ve değerlendirmeler sonucunda, katılımcıların maruz kalma süresince giderek daha sert görüntüler izlemeye istek duydukları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, aynı şiddette görüntülere maruz kalmanın bir süre sonra alışmaya yol açarak artık ilgi çekiciliğini kaybetmesi ile açıklanabilmektedir (Zillmann ve Bryant, 1984; aktaran, Russell, 1997). Ancak söz konusu bulgunun tehlikeli bir durumu da gözler önüne serdiği düşünülmüştür. Çünkü deney sonunda elde edilen bu sonuca göre, pornografik ya da sert pornografik ürünlere ihtiyaç duymayan erkeklerin, sadece "maruz kalma" nedeniyle bu yönde doğru bir ilgi gösterdiklerini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Russell (1994), çoğu erkeğin kadınlara tecavüz etmek istediğini, ancak bu erkeklerin bilinmeyen bir yüzdesinin, bu davranışı gerçekleştirilmede bazı içsel engellerinin olduğunu iddia etmektedir. Bu engellerin ortadan kalkması, erkeklerin tecavüz etme olasılıklarını yükseltmektedir. İçsel ve sosyal engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olan birtakım faktörler bulunmaktadır. Kadınların nesneleştirilmesi, erkekler arasında yaygın olan tecavüz efsaneleri, kişilerarası şiddetin kabullenilmesi, yakın ilişkilerde erkek üstünlüğünün kabullenilmesi, tecavüzün önemsizleştirilmesi ve erkeklerin tecavüze karşı

duyarsızlaşmaları söz konusu faktörler arasında yer almaktadır.

McKenzie-Mohr ve Zanna (1990), yaptıkları bir çalışmada, erkeklerin pornografik görüntüler izledikten sonra kadınları bir cinsel nesne olarak görme eğilimlerinin arttığını ortaya çıkarmışlardır. Russell (1997), nesneleştirilmenin tecavüz etme davranışını kolaylaştırdığını iddia etmektedir. Öte yandan, erkeklerin, kadınların tecavüzü eğlenceli ve cinsel olarak tahrik edici bulduklarına dair inançlarının, onların tecavüzün gerçekleşmesindeki içsel engellemelerini ortadan kaldırdığını vurgulamaktadır. Russell'a (1997) göre, kadınların tecavüzü eğlenceli bulduklarına dair görüş, oldukça yaygın bir görüş olmasına karşın, yapılan araştırmalar bu görüşün doğru olmadığını göstermektedir. Malamuth ve Check'in (1981) gerçekleştirdikleri bir araştırma, pornografi ürünleri tüketicilerinin, söz konusu bu tecavüz efsanelerine daha çok inandıklarını ortaya koymaktadır.

Cinsel şiddetin bazı olumlu sonuçlarının olduğunun iddia edilmesi, erkeklerin kadınlara karşı şiddeti kabul edilebilir bir davranış olarak görmelerine neden olmaktadır. Örneğin, kadınların hırpalanmayı cinsel olarak tahrik edici bulduklarının, soğuk bir kadını elde etmenin tek yolunun bazen şiddet olduğunun vb. pornografik görüntülerde vurgulanması, kişilerarası şiddeti erkekler tarafından kabul edilir bir davranış haline getirmektedir. Malamuth ve Check (1981), yaptıkları araştırmada, kadınlara karşı şiddetin olumlu sonuçları olduğunu gösteren bir filmi izleyen katılımcıların, kişilerarası şiddeti daha çok kabul edilir bir davranış olarak gördüklerini ortaya çıkarmışlardır.

Russell (1999), yazılı ve görsel medyada pornografinin ve tecavüzün çok fazla yer bulması ve pornografinin oldukça yaygın olmasından dolayı insanların, bu görüntülere çok sık maruz kaldığını ve bu durumun onların tecavüze duyarsızlaşmalarına neden olduğunu belirtmektedir. Tecavüz, olduğunun aksine, hiç de önemli olmayan bir davranış ve suç olarak nitelendirilmeye başlanmaktadır. Ancak tecavüzün yanı sıra pornografi tüketimi bile, cinayet gibi bir suçtur ve gerekli önlemler alınarak bu şekilde değerlendirilmelidir.

Tüm bunların yanı sıra, pornografinin üretimine, satımına ve dağıtımına karşı kadınların sivil faaliyette bulunabilmelerine dair yasa tasarısının savunulmasına karşın Strossen (1997), pornografinin sansürlenmesinin, kadınlara karşı ayrımcılığın ve şiddetin önüne geçeceği veya bu olumsuzlukları azaltacağı görüşüne şüpheyle bakmaktadır.

Strossen (1997), birtakım bilimsel araştırmalara atıfla desteklenen sansürün, kadınlara karşı şiddeti ve ayrımcılığı azaltacağına dair inancın tamamen yalın ve kısır bir düşünce sistemi olduğunu belirtmektedir. Ona göre, pornografinin sansürlenmesi iki açıdan da önemli olumsuz sonuçlar doğuracaktır. İlk olarak, cinsel içerikli ürünlerin elde edilmesi yasalar dolayısıyla

zorlaşacaktır ve dolayısıyla insanların bu ürünlerden yararlanma hakları ellerinden alınmış olacaktır. Diğer taraftan, pornografik ürünlerin üretilmesi ve tüketilmesi, sansürlenmeye ve yasaklanmaya rağmen devam edecektir, bu üretim ve tüketim tamamen kontrolsüz olacaktır.

Cinsel içerikli ürünlerin, bu ürünlere maruz kalan katılımcılar üzerindeki olası etkilerinin değerlendirildiği laboratuvar deneyleri, söz konusu cinsel içerikli ürünler (pornografi) ile herhangi bir cinsiyetçi ya da saldırgan davranış arasında nedensellik ilişkisinin varlığını kanıtlamamaktadır. Cinsel içerikli suç işleyen insanlarla yapılan çalışmalarda, pornografik ürünlerin tüketiminin, cinsel içerikli suçlar ile ilişkili bir bağının olmadığı ortaya çıkmaktadır (Langevin, Lang, Wright, Frenzel, ve Black, 1988). Diğer taraftan, cinsel içerikli suç işleyen veya cinsel sapma gösteren bireylerin, cinsel içerikli suç işlemeyen veya cinsel sapma göstermeyen bireylere kıyasla, pornografik ürünlere daha fazla maruz kaldıklarına dair bir bulgu bulunmamaktadır (Davis ve Braucht, 1973; Condron ve Nutter, 1988). Tüm bunların yanı sıra laboratuvar deneyleri, onur kırıcı cinsel içerikli ürünler ile cinsel saldırganlık arasında ve kadınların pornografik ürünleri görmeleri ile benlik imajlarının zarar görmesi arasında bir bağ olduğunu kanıtlamamaktadır. Linz, Donnerstein ve Penrod (1988), onur kırıcı cinsel içerikli ürünlerin, kadınların benlik imajlarını zedelediğini göstermektedirler.

Cinsellik içeren ürünlerin tüketim oranı ile cinsel içerikli suç oranları arasında korelasyonel bir ilişkinin olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bu iki olgu arasında olumlu bir korelasyonun varlığı, gerçekten birinin diğerine neden olduğu anlamına mı gelmektedir? Cinsellik içeren ürünlerin tüketim oranının artması, cinsel içerikli suçların artmasının nedeni midir? Tam tersi olarak, cinsel içerikli suç oranlarının artması, cinsellik içeren ürünlerin tüketim oranının da arttığı anlamına gelmekte midir? Pornografik ürünlerin tüketimi ile tecavüz oranları arasında iddia edilen bir ilişkinin olmadığı, üçüncü bir unsur öne sürülerek gösterilmektedir. Gentry (1991), pornografik ürünlerin tüketim oranlarının ve tecavüz oranlarının yüksek olduğu yerleşim birimlerinde, 18 ile 34 yaş arasındaki erkek nüfusu oranının da yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu yaş aralığındaki erkek nüfusu oranının yüksek olması, hem pornografik ürünlerin tüketim oranını hem de tecavüz oranlarını etkilemektedir. Dolayısıyla, iki olgu arasındaki korelasyonel ilişkiden çok, söz konusu mantıksal açıklamaya, her iki olguya da etki eden bir diğer bağımsız değişkenin varlığı göz önünde bulundurularak ulaşılabilmektedir. Diğer bir deyişle, hem cinsel içerikli ürünlerin tüketim oranındaki artış hem de cinsel içerikli suç oranlarındaki artış, erkek nüfusunun yoğunluğu ve/veya maço kültürünün varlığı ile açıklanabilmektedir.

Pornografi, kültürün ve medyanın içini dolduran cinsiyetçi ve saldırgan görüntülerin sadece belli bir oranını temsil etmektedir. Toplumların gündelik hayatlarında ve elbette medyada, kadına karşı ayrımcılığı ve şiddeti etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Sosyal bilim araştırmacıları, önyargılara, ayrımcılığa ve şiddete neden olan unsurları yıllar boyunca araştırmışlardır ve araştırmaya da devam etmektedirler. Söz konusu araştırmalar sonucunda pek çok bulgu elde edilmiştir ve bulgular, şiddetin, önyargının ve ayrımcılığın nedenlerini içermektedir. Dolayısıyla, pornografinin, bu olumsuz duygu, düşünce ve biliş yapısına neden olarak gösterilmesi ve sansürün bu olumsuzlukların önüne geçeceğinin iddia edilmesi, elbette yapılan söz konusu bilimsel araştırmaları yok saymak olacaktır. Şiddet ve cinsellik sadece pornografide yer almamaktadır; dolayısıyla pornografiyi sansürlemek, kesinlikle bir çözüm değildir (Strossen, 1997).

Sonuç olarak, bir tarafta pornografinin kadınlara karşı şiddeti, önyargıları ve ayrımcılığı tetiklediği iddiaları yer alırken; diğer tarafta ise, kadınlara karşı şiddetin, önyargıların ve ayrımcılığın nedeninin pornografi olmadığı ve pornografiyi sansürlemenin söz konusu sorunların ortadan kalkacağı anlamına gelmediğini ileri süren fikirler ileri sürülmektedir.

Kaynaklar

- Berkowitz, L. (1984). Some effects of thoughts on anti- and pro-social influences of media events: A cognitive-neoassociation analysis. *Psychological Bulletin*, 95, 410-427.
- Condron, M. K., ve Nutter, D. E. (1988). A preliminary examination of the pornography experience of sex offenders, paraphiliacs, sexual dysfunction patients, and controls based on meese commission recommendations. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 14, 285-298.
- Davis, K. E., ve Braucht, N. G. (1973). Exposure to pornography, character, and sexual deviance: A retrospective study. *Journal of Social Issues*, 3, 183-196.
- Donnerstein, E., ve Berkowitz, L. (1981). Victim reactions in aggressive erotic films as a factor in violence against women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 710-724.
- Gentry, C. (1991). Pornography and rape: An empirical analysis. *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 12, 277-288.
- Langevin, R., Lang, R., Wright, P., Frenzel, R., ve Black, E. (1988). Pornography and sexual offences. *Annals of Sex Research*, 1, 335-362.
- Linz, D., Donnerstein, E., ve Penrod, S. (1988). The effects of long-term exposure to violent and sexually degrading depictions of women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 758-768.

- Malamuth, N. (1981). Rape fantasies as a function of exposure to violent sexual stimuli. *Archives of Sexual Behavior*, 10, 33-47.
- Malamuth, N., Addison, T., ve Koss, M. (2000). Pornography and sexual aggression: Are there reliable effects and can we understand them? *Annual Review of Sex Research*, 11, 26-91.
- Malamuth, N., ve Check, J. (1981). The effects of mass media exposure on acceptance of violence against women: A field experiment. *Journal of Research in Personality*, 15, 436-446.
- McKenzie-Mohr, D., ve Zanna, M. (1990). Treating women as sexual objects: Look to the (gender-schematic) male who has viewed pornography. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16, 296-308.
- Rachman, S., ve Hodgson, R. J. (1968). Experimentally-in-duced "sexual fetishism": Replication and development. *Psychological Record*, 18, 25-27.
- Russell, D. (1994). *Against pornography: The evidence of harm*. Berkley, California: Russell Pub.
- Russell, D. (1997). Pornography causes harm to women. M. R. Walsh, (Ed.), *Women, men, and gender: Ongoing debates* içinde (159-169). New York: Yale University Press.
- Russell, D. (1999). Against pornography: The evidence of harm. *The 7th International Congress on Women: Women's Worlds 99*, 25 Haziran 1999, Tromso University - Norveç.
- Shope, J. H. (2004). When words are not enough. *Violence Against Women*, 10, 56-72.
- Strossen, N. (1997). Why censoring pornography would not reduce discrimination or violence against women. M. R. Walsh, (Ed.), *Women, men, and gender: Ongoing debates* içinde (170-179). New York: Yale University Press.

* Bu yazı, daha önce Psikoloji Bülteni'nde yayınlanmıştır.
Yeniçeri, Z. (2005). Pornografinin sosyal psikolojik boyutları. *Türk Psikoloji Bülteni*, 11, 65-68.

**Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bağlıca Kampusu, Eskişehir Yolu 20. km
Ankara**

**Tel: 0312 - 2341010 / 1726 - 1674 - 1721
Faks: 0312 - 2341043
e-posta: info@elyadal.org**

**www.elyadal.org
www.pivolka.com**